

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Ivstitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1627

Quæstio IX. De modo publicè ac priuatim agendi cu[m] infidelibus,
speciatim de permissione libertatis credendi.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

149 Quæritur septimo, cur hoc peccatum dicatur irremissibile. Respondetur, iuxta S. Augustini quidem explicationem, irremissibile dici, quia ex hypothese nunquam omnino remittitur, ut patet: iuxta communem vero Scholasticorum explicationem, & mentem Scripturæ, quia non ita facile, ut cætera peccata remittitur, iuxta Sanctum Thomam quæst. 14. art. 3. Quod etiam de impenitentia finali intelligendum; quæ in hac sententia non significat conditionem peccati, cum quo aliquis decedit, sed deliberatum.

propositum nunquam penitendi, ut dictum, & declarat S. Thomas ibidem a. 2. Qui etiam art. 4. addit, eiusmodi peccatum in Spiritum Sanctum, iuxta scripturam, & Scholasticorum explicationem, posse quidem absolute etiam post acceptam gratiam, ante omnia cætera committi, sed communiter non solere; idque multo minime à viris perfectis, qui iuxta Origenem lib. 1. periarth. non simul euacuantur, sed paulatim & per partes decidunt.

QVÆSTIO IX.

De modo publice ac priuatim agendi cum infidelibus speciatim de permissione libertatis credendi.

S. Thomas 2. 2. q. 10. a. 7. 8. 9. 10. 11. & 12. & q. 11. a. 3.

Agit S. Thomas de varia cum infidelibus tractatione & communicatione mixtim; sed quia res hæc specialem difficultatem continet, seorsim à nobis tractabitur. Absolutur autem quæstio hæc quinque dubitationibus. I. An, & qua ratione infideles communi iure compellendi sint ad fidem. II. Vtrum nihilominus infidelium ritus & errores aliquando sint tolerandi; ipsiq; infidelibus supra fideles dominium permittendum. III. An & qua ratione cum infidelibus de toleranda infidelitate, seu religionis libertate pacisci, eisque impunitatem & securitatem promittere liceat. IV. An eiusmodi pacta & promissa obligent, necessariosq; seruanda sint. V. An & qua ratione cum infidelibus etiam in priuato conuictu, tum cooperando ad aliquod opus infidelitatis, tum etiam disputando communicari possit. An vero & qua ratione infidelium filij baptizari possint, de qua re agit Sanctus Thomas quæst. 10. artic. 12. agendum est suo loco de baptismo tom. 4.

DVBIVM I.

An, & qua ratione infideles communi iure compellendi sint ad fidem.

Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 10. art. 8.

1 **S**anctus Thomas hac de re lo. cit. tres conclusiones veras & comuniter receptas statuit. Conclusio I. Infideles, qui nunquam fidem susceperunt, nullo modo sunt compellendi ad fidem, etiam si alioqui Principibus Christianis tēporaliter subiecti sint. Ita habet comunis Doctorū sententia, quā tuentur Caietanus, Bañes, Arragonius cit. q. 10. a. 8. Gregorius de Valentia q. 10. pun. 6. itē Richardus in 4. dist. 6. a. 3. q. 3. Paludanus dist. 4. q. 4. a. 3. Durādus dist. 4. q. 6. Sotus dist. 5. q. vn. a. 10. Maior in 2. dist. 44. q. 3. & 4. Victoria relect. de Indis, Syluester verbo *Baptismus* 4. q. 5. Couarruuias in regulā *Peccatum* p. 2. §. 10. et si quoad infideles Christianis Principibus subiectos, oppositum sentiant Scot⁹ in 4. dist. 4. q. vlt. Gabriel q. vlt. a. 3. Alphonsus à Castro lib. 2. de hæretic. punit. cap. 14. & alij quidam apud Syluestrum loc. cit.

2 Probatur conclusio primo ex scriptura, quæ prædicatione solum ac persuasione, non autem violentis modis ac medijs fidem inter gentes propagandam præscribit. Matthæi 10. Luca 10. Ec-

ce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum: in quamcumq; domum intraveritis, dicite, pax huic domui, &c. Si non receperint, puluerem excutite de pedibus vestris. Vindicta autem Deo reseruat ibidem. Quia tolerabilis erit Sodoma, &c. Item Luca 9. v. 55. cum dixissent Apostoli aduersus incredulos, Domine vis dicimus, ut ignis descendat de celo, & consumat illos? conuersus Dominus increpauit illos dicens: Nescitis, cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. In quem sensum etiam Matthæi 12. v. 19. & Isaïæ 42. v. 1. de Christo dicitur: Non contendet, neq; clamabit, neq; audiet aliquis in plateis vocem eius. Arundinem quassatam non confringet, & lignum fumigans non extinguet, donec eiciat ad victoriam iudicium, &c.

Item huc spectat illud Matthæi 28. v. 18. Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Euntes ergo docete omnes Gentes. Et Marci 16. v. 15. Euntes in mundum uniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Quod

etiam

etiam Apostoli reipsa præstiterunt, nunquam violentis medijs aduersus Gentiles in Euangelio disseminando vsi, vt ex Apostolorum Actis, & Epistolis patet. Deniq; huc spectat illud Apostoli 1. Cor. 5. v. 12. *Quid mihi de his, qui foris sunt iudicare? An vero punire possit, quos iudicare non audeat?*

3 Secundo probatur conclusio vsu & auctoritate Ecclesiæ, ac Sanctorum. Non enim tantum Ecclesia vsa nunquam est hoc modo propagandi Euangelium; cum tamen in Constantino, Theodosio, Valentiniano, Arcadio, Carolo Magno, alijsq; Christianis Imperatoribus, facultas & occasio non defuisset; sed etiam sapius improbauit, vt videre est capitulo, *De Iudæis*, ex Concilio Toletano IV. & capitulo *Qui sincera* dist. 45. & capitulo, *Maiores*, Extra de baptismo, & Capitulo, *Sicut Iudæi*, de Iudæis & Saracenis. Idem constat ex Ambrosio lib. 7. in Lucam, Gregorio libro 1. registri Epist. 34. & libro 2. epist. 91. Augustino serm. 6. de verbis Domini & lib. 2. contra literas Petiliani c. 85. & habetur causa 23. q. 5. canone, *Ad fidem*.

4 Tertio probatur ratione I. Fides suscipi debet voluntarie, & quidem interueniente pia affectione voluntatis, à Spiritu Sancto excitata, vt superius suo loco dictum: Ergo consentaneum nõ est, ad eam cogi vi & minis eum, quæ iam prius nunquam suscepit. II. Fides est supernaturale donum: ergo solo iure naturæ ad eam nemo eogi potest: nec vero etiam peculiare ius ad eam rem accepit Ecclesia à Christo, vt ex dictis patet. Ergo. &c. III. Si talis potestas Ecclesiæ concessa esset, tum ea imprimis resideret in Pontifice, vtpote ad spirituale bonum Ecclesiæ per se ordinata: sed hanc potestatem ipse sibi nunquam vindicauit, sicut nec Apostoli, vt ex dictis colligitur. IV. Ex tali coactione sequuntur grauissima incommoda; puta sacrilegia innumera apud compulsos, odium & blasphemia aduersus fidem, apud cæteros; infinita quoque bellorum confusio, non absque ingenti Ecclesiæ ac totius orbis perturbatione; demum inde Religionis Christianæ credibilitas, bonus odor, dignitas, & maiestas prorsus labefactatur. Licet ergo aliunde non nunquam commoda quadam Ecclesiæ ex hac coactione sequi potuissent, absolute tamen loquendo, conueniens non erat, vt Christus Ecclesiæ hanc potestatem concederet. Quo posito, sane ea omnia incommoda tanquam indirecte voluntaria, imputabuntur ijs, qui absq; iure hanc sibi potestatem arrogauerint.

5 Caterum à contrariæ sententiæ auctoribus obijcitur primo illud Lucæ 14. *Exi in vias & sepes, & compelle intrare*. Respondetur, hoc aut intelligendum solū de vi, quæ ipsæ rationes fidei, nõ armorū strepitus inferant, iuxta S. Thomam q. 22. de veritate a. 9. aut de hæreticis tantum & Schismaticis, in quos Ecclesia potestatem habet, vt inferius dicitur, iuxta Augustinū epist. 50. vt ita scilicet primo vocati intelligantur fideles; deinde per cæcos & claudos, ex vicis & plateis introductos, infideles, qui fidem nunquam susceperunt, tertio per vim compulsi intelligantur hæretici & apostata.

6 Secundo obijcitur. Infideles, Principibus Christianis subiecti, possunt compelli ad seruandam legem naturalem, vt dubio sequenti dicitur: at hi, quibus fides sufficienter proposita est, ipsa lege naturali tenentur credere; cum naturali lumine euident sit, obiectum fidei iuxta rectam rationem esse credibile & credendū: Ergo. &c. Respondetur maiorem esse veram, si quod præceptum mere naturale sit, ita vt seclusa omni supernaturali reuelatione obliget, adeoq; sit de obiecto naturali, ob finem naturalem; quale non est hoc præceptum fidei.

7 Tertio obijcitur. Canone *De Iudæis*, dist. 45. laudatur Sisebutus Rex, qui Iudæos compulit ad suscipiendū baptismum. Et ab omnibus commendatur factum Ferdinandi Hispaniarum Regis, qui ante centum circiter annos compulit Iudæos & Mauros excedere ex Hispania nisi conuerterentur. Item Romæ Iudæi coguntur audire doctrinam Christianam per constitutionem quandam Gregorij XIII. quæ incipit. *S. Mater Ecclesia*, & antiquiorem Nicolai III. apud Azorium tom. 1. lib. 8. cap. 24.

8 Respondetur, Sisebuti zelū illic laudari, factum improbari. Ferdinandus cum ob alias causas ne videlicet regnū & Religio ab infidelibus vterius perturbaretur, iure potuisset eiusmodi infideles ex suo regno eliminare, potuit itidē ex clementia facere potestatem manendi illis, qui Christianam Religionem acceptassent. Quare non aliqua violentia illos ad fidem adiecit, sed potius gratiæ & benignitatis pollicitatione ad fidem allexit: in quo tamen nihilominus Ecclesiæ ministris strenuè elaborandum erat, ne qui fictè hoc facerent. Ita etiam Ecclesia Romana tributū aliunde iuste impositū, quod venientibus ad Christianam doctrinam Iudæis liberaliter remittit, à non venientibus iure exigit.

9 Quod etiam pro vniuersali regula seruandum est, vt quoties infideles seu pœnæ, seu alterius oneris exactione aliunde iure grauari potuissent, tum iidem eiusdem pœnæ seu oneris condonatione, ad Christianam Religionem allici & prouocari iure possint; quando hoc non est, eos violenter ad fidem cogere, sed potius benignitate pellicere, vt exemplo Iustiniani Imperatoris, teste Paulo Diacono in eius vita, ex communi decent Gregorius de Valentia hic q. 10. punct. 6. & Azor loc. cit. q. 4.

Ex quibus etiam soluuntur duo alia quæ sita. Primum, an licitum sit, Christianis Principibus eiusmodi infideles à sua ditione expellere, siue absolute, siue sub conditione, si non conuertantur. Respondetur, etsi præcisè titulo infidelitatis infideles eiusmodi, maxime Iudæi, non possint à ditionibus Principum Christianorum expelli, vt ex citatis canonibus colligitur; tamen si, vt communiter accidit, regnum aut religionem perturbent, nec absq; fidei contumelia Christianis cohabitent, tunc non modo repelli ingressum postulantes poterunt, sed etiam admissi excludi. In quem modum iam olim à Bauaria excluduntur Iudæi, & in Concilio Toletano VI. cap. 3. decretum fuit vt Reges Hispaniarum non nisi Catholicis in eo regno viuendi licentiam concedant. Huc spectat etiam, quod Hispaniarum Rex Philippus III. ex

Hispanijs eiecit sicut Maurorum & Iudæorū reliquias qui etsi fidem Christi ore tenus professi, non sine creatoris & fidei contumelia tamen inter Christianos debebant.

10 Alterum quæsitum est; an liceat saltem eiusmodi infideles compellere ad prædicationem Euangelij audiendam. Respondetur, cum hoc sit aliquid per se ordinatum ad fidem, probabilius videri, non licere proprie ad hoc cogere; inuitare tamen promissione alicuius gratiæ omnino licet. Atque ita docet Gregorius de Valentia loc. cit. etsi Bannes quæst. 10. art. 8. & Azor cit. q. 3. alijque nonnulli absolute existiment, ad audiendam doctrinam Euangelij cogi posse subditos Christianis Principibus; quæ sententia non est improbabilis: cum alioqui, iure naturæ, viros eiusmodi fide dignos de rebus ad salutem pertinentibus differentes audire Ethnici teneantur.

11 Conclusio II. Tales infideles tamen, seu Principibus Christianis alioqui subiecti, seu non subiecti, compellendi sunt, si facultas adsit, ut fidem non impediunt, vel blasphemijs, vel malis persuasioneibus, vel etiam apertis persecutionibus. Ita cum S. Thoma cit. quæst. 10. art. 8. sentiunt omnes Doctores. Ratio est; non solum quia cuique iure naturæ licet iniustam vim repellere; sed etiam quia Ecclesia ius habet, imo tenetur, quoad potest; omnibus impedimentis sublatis, fidem quam longissime propagare; ut pater ex citat. Matthæi 28. *Docete omnes Gentes.* Et quia ex capitulo, *Præterea*, de officio Iudicis delegati, concedens aliquid, censetur omnia concedere, sine quibus potestas concessa exerceri nequit, poterit etiam Ecclesia ea facere, quæ ad eundem finem sunt necessaria.

12 Ex quo colligitur, infideles quoslibet cogi posse, non solum ut Prædicatores fidei nullis iniurijs laceffant, sed etiam ut eos in suis terris admittant, & à suo munere non impediunt; si modo sint aliqui, qui Euangelicam prædicationem velint audire. Imo licet de nullo particulatim constaret, adhuc tamen probabilissimum est, posse infideles eiusmodi per se loquendo, cogi ad Prædicatores fidei, aliosque Christianos pacifice victuros, nullamque iusti timoris causam infidelibus præbentes, admittendos. Tum quia valde probabile, & moraliter certum est, in tanta multitudine non defuturos, qui aures præbere Euangelicæ prædicationi velint. Tum quia Christiani duplici iure gaudent, eiusmodi terras adeundi; communi videlicet iure Gentium, ut absque iniuria cuiusquam in quibusvis terris negotientur, & peculiari iure propagandi & prædicandi ubique Euangelium. Atque ita docent etiam Caietanus, Couarruias, Valentia, Bannes, Arragonius locis cit. & Azor q. 7.

13 Conclusio III. Alij infideles, qui quandoque fidem susceperunt, ut sunt hæretici & apostatae omnes, etiam pœnis corporis ac mortis per se loquendo & communi iure, ob desertam fidem puniri, & ad eam recipiendam compelli possunt. Ita hodie sentiunt omnes Doctores, & in specie de hæreticis docet S. Thomas q. 11. a. 3. Ratio est.

Quia infideles isti per omnia subsunt Ecclesiæ iurisdictioni: Ergo non minus, quam ad cætera debita virtutis officia cogi, vel ob alia scelera puniri possunt. Et quidem speciatim de pœnis spiritualibus, patet ex scripturâ Matthæi 18. v. 17. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus;* hoc est, eijciatur per excommunicationem à communione fidelium. Et Gal. 5. v. 12. *Mina & abscondantur (à fidelium comunione) qui vos conturbant.* Et 1. Timoth. 1. v. 20. *Quos) hæreticos per excommunicationem tradidit Satanæ, ut discant non blasphemare.* Plura dub. 8.

De pœnis corporalibus, ac præsertim de supplicio mortis, contrarium olim docuerunt Donatistæ teste Augustino epist. 50. ad Bonifacium, & Hussius a. 18. damnato in Concilio Constantiensi sect. 15. & nostro tempore Lutherus a. 33. ex damnatis à Leone X. & in assertione eiusdem articuli, quos ita sequuntur huius temporis Sectarij, ut tamen cum opportunum censent, saltem ipso facto oppositam sententiam libenter sequantur, præterquam quod verbis etiam apertis eam tradiderunt Beza lib. de hæreticis à civili Magistratu puniendis, Melanchthon in locis communibus Manlij cap. de Ecclesia, & speciatim aduersus Catholicæ Ecclesiæ Præsules, Lutherus epit. respons. ad Syluestrum in fine, tom. 1. Wittenb. latino fol. 195. & lib. aduersus Papatum tom. 8. Ienensi germanico fol. 245. & lib. aduersus falso nominatum ordinem Ecclesiasticum tom. 2. latino Wittenbergensi.

14 Probatum vero hæc doctrina Catholica, ex scriptura Exodi 22. v. 18. *Maleficos non patieris vivere.* Et v. 20. *Qui immolat Dijs, occidetur, præterquam Domino soli.* Deuteronomij 13. v. 5. *Propheta autem ille (falsus & seductorius) aut fictor somnium interficietur; quia loquutus est, ut vos auerteret à Domino Deo vestro.* Et v. 6. *Si tibi voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus &c. eamus & seruiamus Dijs alienis, quos ignoras tu, & Patres tui &c. lapidibus obrutus necabitur; quia voluit te abstrahere à Domino Deo tuo.* Et v. 12. *Si audieris in vna urbium tuarum &c. Egressi sunt filij Belial de medio tui, & auerterunt habitatores urbis suæ, atque dixerunt: eamus & seruiamus Dijs alienis, quos ignoratis, quære solus & diligenter, rei veritate perspecta, si inueneris certum esse, quod dicitur, & abominationem hanc opere perpetratam, statim percussies habitores urbis illius in ore gladij, & delebis eam.* Item Deuteronomij 17. v. 2. *Cum reperti fuerint apud te, &c. vir aut mulier, qui faciant malum in conspectu Domini Dei tui & transgrediantur pactum illius, ut vadant & seruiant Dijs alienis &c. educes virum ac mulierem, qui rem sceleratissimam perpetrarunt ad portas ciuitatis tuæ, & lapidibus obruentur.*

15 Exempla particularia habemus, Moysen Exod. 32. v. 28. qui peccatum Idololatriæ circa vitulum in eremo erectum adeo grauiter vindicandum in Israelitico populo decreuit, ut adiunctis sibi leuitis, velut Iustitiæ publicæ administris, vindicæ gladio per castra Israelitarum grassatus, vna die viginti tria millia hominum neci dederit. Et rursus alio loco Num. 15. v. 35. eum qui contra religionem Israelitis præscriptam die sabbati

ligna.

ligna collegerat, morte multandum præcepit. Et paulo post in schismate Coræ authores sceleris agente Moysè grauissimas igne luerunt pœnas.

Habemus etiam Iosue, quo imperante, cum ad Israelitas relatum fuisset, filios Ruben & Gad, & dimidiam tribum Manassæ, altare in terra Chanaan super Iordanum tumulos, contra filios Israel erexit, Iosue 22. vers. 12. quasi eo loco contra leges Religionis à Deo præscriptæ sacrificium oblaturos; conuenerunt omnes (Israelitæ) in silo ut ascenderent & dimicaret contra eos: Eratque procul dubio iam in excidium illorum conclamatum, nisi missa prius legatione didicissent, altare illud non sacrificij, sed monumenti & documenti solû causa fuisse erectum, quo docere illi posteros possent, etiam sibi, quamuis alioquin à cæteris Israelitis Iordane separatis, ius esse ad cultum Dei, & sacrificia cum cæteris Israelitis loco diuinitus destinato peragenda. Habemus denique Deum ipsum, qui cum Israeliticus populus à filiabus Moab seductus, sacrificijs profanis se polluisset, iratus his ipsis uerbis Moysi præcepit: Tolle cunctos Principes populi, & suffende eos contra solem in patibulis, ut auertatur furor meus ab Israel. Num. 25. v. 4. Quæ tametsi directe ad apostasiam idololatricam pertineant, suo tamen modo, ac seruata proportione, cuius apostasiam à fide uera recte applicauerunt.

17 Generatim uero contra quoslibet apostatas seu hæreticos, schismaticos, & aduersus Ecclesiæ capitum contumaces, Deuter capite 17. v. 12 dicitur: Qui autem superbiuerit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis, morietur homo ille, & auferes malum de Israel; cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumescat superbia. Et fere etiam Deut. 18. v. 20. Propheta autem, qui arrogantia deprauatus uoluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi, ut diceret, aut ex nomine alienorum Deorum, interficietur.

18 His consonant scripta noui testamenti Actuum 5. v. 5. & 10. Ananias & Saphira obagri preteritum sacrilege defraudatum, & Petri uerbum ac sententiam, morte repentina intereunt. Act. 13. v. 11. Elymas magus & seductor, Pauli sententiâ cecitatis percussus. Et generale est illud Rom. 13. v. 4. Si malum feceris, time enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram eius, qui malum agit.

19 Secundo probatur eadè doctrina ex SS. Patribus, & diuturna praxi Ecclesiæ. Certe Augustinus, licet olim in ea fuerit opinione, non esse hæreticos pœnis corporis ad fidem cogendos, postea tamen id prolixè approbat, ut uidere est Epist. 48. & 50. & l. 2. retract. c. 5. quamuis excipiat supplicium mortis; non quod hæreticos id promereri non putaret ut inferius dicitur; sed quia id decere existimabat Ecclesiæ mansuetudinem eo tempore, quo necdum vlla exstabat lex Imperatorum, qua hæretici iuberentur occidi; quandoquidè etiam illa Valentini & Martiani Imperatorum lex 8. quicumque Cod. de hæreticis, ubi statuitur ut ultimo supplicio coercentur, qui illicita docere tentauerint, non nisi paulo post obitum Augustini constituta est. Ita etiam lege 5. Cod. de

hæreticis, ab Imperatoribus Theodosio & Valentiano non solum varij omnis generis hæretici ex Romano proscribuntur Imperio, sed simul etiam in Manichæos ultimum supplicium decernitur. De qua re, uti & de mente Augustini, uideri etiam potest Baronius Anno Christi 398. 405. 414.

Tertio accedit ratio S. Thomæ infra q. 11. a. 3. Quia multo grauius est corrumpere fidem, per quam subsistit animæ uita, quam fallere pecuniam, qua corporali uita subuenitur. Si ergo falsarij pecuniæ mortem merentur, multo magis hæretici. Idè probatur ratione deductâ ex scriptura, quæ hæreticos lupis, furibus, & latronibus; hæresin autem cancri morbo cõparat, uix nisi ferro medicabili, Matthei 7. & 10. Ioanis 10. v. 8. 2. Tim. 2. v. 17.

Huc spectant rationes quibus utitur Augustinus, ad eandè rem persuadendâ epist. 50. ad Bonifacium, ubi inter alia: Quid ergo, inquit, agit fraterne dilectio? an dum paucos (Donatistarum hæreticorum) transitorios ignes metuit caminorum, (quibus scilicet seipso nonnunquam perimebant) dimittet omnes ignibus æternis gehennarum? Et tract. 10. in Euangelium Ioannis, Mirantur quia commouentur potestates Christianæ aduersus detestandos dissipatores Ecclesiæ. Non ergo mouerentur? Et quò modo redderent rationem de Imperio suo Deo? Intendat charitas uestra, quid dicam. Quia pertinet hoc ad Reges sæculi Christianos, ut temporibus suis pacatam uelint matrem suam Ecclesiam unde spiritaliter nati sunt. Et infra: Nam uidete qualia faciunt, & qualia patiuntur: occidunt animas; affliguntur in corpore: sempiternas mortes faciunt; & temporales se perpeti conueruntur.

Et l. 1. contra epistolam Parmeniani c. 10. Quid istis uidetur, ut crimen idololatriæ puenit iuste ab Imperatoribus vindicari; aut sine hoc uolunt, cur in ueneficos rigorem legum exerceri iuste fatentur; in hæreticos autem atque schismaticos impia dissensione uolunt fateri; cum in iisdem iniquitatis fructibus auctoritate Apostolica numerentur? An forte nec talia potestates ille humana constitutionis permittuntur curare? propter quid ergo gladium portat; qui dicitur esse minister Dei, vindex in iram eius, qui male agunt? Ex quibus patet, Augustini sententia, in hæreticos absque iniuria etiam capitis supplicium statui posse.

Cum autem conclusio hæc sine dubitatione, procedat de omnibus illis infidelibus, qui actuali baptismi susceptione, fidem aliquando professi sunt, idque per se loquendo, & seclusis peculiariibus pactis, de quibus dub. 6. alijsque incommodis, quibus per accidens id illicitum esse potest, ut dicitur dub. 5. dubium est tamen, an illi solum infideles, qui reali susceptione baptismi, an uero quicumque etiam alijs modis fidem professi fuerunt, ad fidem fideique professionem cõpelli possint. Atque ut res magis in specie declareretur, primus casus est de aliquo, qui absque intentione debita, inualide baptizatus est, aut alia sacramenta frequentaui. II. De Trinitario v. g. qui in nomine Patris maioris, &c. ob defectum formæ inualide baptizatus est. III. De adultulo qui ex parentibus Christianis natus, per incuriam, aut alio quouis casu necdum baptizatus est. IV. De filio Anabaptistæ, qui cum sit adultus,

adhuc tamen iuxta morem sectæ baptizatus non est. V. De catechumeno, aut, qui se fidem accepturum promisit.

23 In hac re supponendum est, Ecclesiam esse Rempublicam perfectam, quæ non modo iure inculpatæ defensionis, quasuis iniurias repellere, sed etiam iure vindicatiuæ iustitiæ, competente animaduersione vindicare possit, adeoque tam corporali, quam spiritali vi illata ad officium compellere eos, qui vel absolute, vel certe ratione iniuriæ eidem subiecti sunt.

24 Quo posito, ad primum casum propositum, responderetur distinguendo. Nam si quis nulla vi iniuste compulsus sponte baptismum suscepit, non minus cogi potest ad fidem, quam si valide baptizatus fuisset: tum quia ei, propriam turpitudinem alleganti, nunquam credetur in foro externo, defuisse intentionem: tum quia ob hoc ipsum puniri potest, quod sacrilege & irrisorie Sacramentum suscipiendo, grauem iniuriam Ecclesiæ intulit. Quod si ad baptismum iniuste compulsus fuit, non poterit ad fidem cogi nisi aliquibus signis ostenderit, se ex animo baptizatum fuisse, ita ut iure præsumi debeat, vere & valide baptizatum fuisse. Habetur ex Innocentio III. capit. *Maiores*, de baptismo, & concilio Toletano, canone *De Iudæis*, dist. 45.

Pari ratione si quis nullo metu iniusto coactus, multo tempore alia Sacramenta tanquam Christianus suscepit, etiam si nunquam vel in speciem quidem baptizatus fuerit, adhuc tanquã ratione iniuriæ Ecclesiæ subiectus, sub pœna mortis cogi poterit ad fidem, vt recte docet Henriquez l. 2. de baptismo c. 25. n. 6. post alios; & in simili de inualide ordinato tradunt Ostiensis, & Panormitanus apud eundem: quia reuera sufficienter alijs modis fidem professus est. Secus foret, si quis fidem non aliter vnquam, quã verbis, idque citra aliã fraudem, aut iniuriam, professus esset; hic enim tanta violentia compelli non posset, vt inferius dicitur.

25 Ad secundum casum propositum Respondetur; Etsi non desinat, qui absolute negent, talem, siue adultus, siue infans ita baptizatus sit, posse ad fidem cogi, eo quod Ecclesiæ non subit, nec ei proprie iniuriam fecerit, neque etiam, vt particulatim docet Castro l. 1. de hæret. punit. c. 8. contra Ockamum, hæreticus dici possit: mihi tamen nihilominus distinguendum videtur: Si enim infans ita baptizatus sit, nec adultus postea alijs modis veram fidem professus fuerit, tunc ob rationes dictas, crediderim, cogi nõ posse. Si autem adultus ita baptizatus sit, putarim posse aliquo modo cogi, tum ratione iniuriæ Sacramento illatæ; tum quia fidem Christianam, eiusq; symbolum professus, quantum in se est, Ecclesiæ se subiecit.

26 Ad tertium casum Respondetur, posse quidem à parentibus, alioquin etiã ab Episcopo, & Principe Christiano, precibus & præcepto, & forte etiam quibusdam leuioribus minis & pœnis induci, ad baptismum suspiciendum, si præsertim fidem aliquando verbis saltẽ professus sit: sed graui metu mortis non expedit, & non solet, imo nec potest cogere Ecclesia, vt docet Henriquez cit. c.

25. n. 5. post alios; quidquid Sotus in 4. dist. 5. a. 9. in fine putet, eum pœna cogendum esse ad baptismum. Quamuis enim ratione parentum & originis aliquomodo ad Ecclesiasticam iurisdictionem spectet, ita videlicet vt quantum parenti in filios, tantum etiam Ecclesiæ ratione parentum in hunc liceat; immediate tamen & per se Ecclesiæ subiectus non est, nec absolute, vt potest necdum baptizatus, nec ratione iniuriæ, quam ei nullam intulit: cum præsertim filius adultus, quoad ea, quæ fidem & salutem concernunt, sit sui iuris; ita vt si non absque omni peccato inobedienciæ, tamen citra cuiusquam iniuriam, de se in hoc genere statuere libere possit. Potest quidem igitur talis auctoritate Patris, sed non iudicis potestate ad fidem cogi.

Ad quartum casum eodem modo Respondetur, posse quidem, si parens vere baptizatus sit, patria potestate aliquo modo ad baptismum & fidem induci; ita vt si non absque omni peccato mortis cogi non posse; cum necdum sit Ecclesiæ, seu absolute, seu ratione iniuriæ subiectus: nisi forte hanc iniuriam voces, quod homo non Christianus furto sublatum ab Ecclesia Christiani titulum gerat; quæ tamen adeo grauis non est, vt morte plecti posse videatur. Quod si nec parentes quidem per baptismum Ecclesiæ subiecti sint, tunc non est, vnde aliqua vis ei inferatur, nisi ratione solius professionis Christianæ, quæ solo verbo citra grauem Ecclesiæ iniuriam fieri consuevit, vt dictum.

Ad quintum casum Alphonsus à Castro lib. 1. de iusta hæretic. punit. cap. 8. simpliciter docet, Catechumenos cogi posse & puniri ab Ecclesia tanquam hæreticos, si deficiant, quamuis non tam acriter. Sed cum reuera tales absolute Ecclesiæ subiecti non sint, nisi ratione iniuriæ, quã nonnunquam promissionem Ecclesiæ datam violant, quæ tamen per se adeo magna censenda non videtur, putarim quidem præcepto, & leuius etiam quibusdam minis, non autem metu mortis seu grauium eiusmodi pœnarum cogi posse; nisi forte per fallacem eiusmodi promissionem dolose magnam à fidelibus pecuniæ vim elicuerint, vt de Catechumenis, qui olim sponsione & voto se obstringebant ad fidem Catholicam suscipiendam, docet Henriquez lib. 2. cap. 25. de baptismo num. 6. Quod si quis Catechumenus nulla adhuc sponsione Ecclesiæ se obstrinxisset, tunc mitius adhuc cum eo agendum esset.

Cæterum hæc, quæ hactenus diximus, procedunt per se loquendo. Nam si alius peculiaris titulus interueniat, quo quis Ecclesiæ subiectus videatur, vt si quis v. g. alios fideles ad suos errores traducere nitatur, ille suis proprijs momentis expendendus erit. Quin etiam quod diximus de compellendis ad fidem ijs, qui non nisi ratione iniuriæ seu delicti Ecclesiæ subijciuntur, intelligendum est de coactione ad fidem qualicumque, seu propria scilicet & directa, seu impropria & indirecta, prout generatim significat vim seu metum illatum ad eum finem, vt fides recipiatur, etiam si illa vis vel

metus non solo & nudo titulo infidelitatis inferatur, sed ob illatam iniuriam, iuxta dicta circa primam conclusionem.

DUBIVM II.

Utrum nihilominus Infidelium ritus, & errores aliquando sint tolerandi; ipsisque infidelibus supra fideles dominium permittendum.

S. Thomas 2. 2. q. 10. 2. 10. & 11.

30 **T**ripertita est hæc de tolerandis ritibus vel erroribus pravis infidelium dubitatio. Primo enim quaeritur, an & qua ratione superstitiosi ritus hæreticorum, seu aliorum infidelium, qui Ecclesiae temporaliter subijciuntur, licite aliquando tolerari possint. Respondetur cum S. Thoma hic q. 10. a. 11. sequentibus assertionibus.

31 **A**SSERTIO I. Pravi ritus moreque infidelium licite ab Ecclesia tolerantur duabus de causis; nimirum vel ob vitanda maiora mala, vel ne impediatur maius bonum. Ita S. Thomas hic cit. q. 10. a. 11. cui Theologi omnes consentiunt. Probat ex dicto Christi Matthæi 13. vers. 28. ubi interrogantibus seruis, de zizanijs superfeminatis; *vis imus & colligimus ea?* Respondet Paterfamilias: *Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum. Sinite utraque crescere usque ad messem.* Ratio est, quia hæc causa communis & adæquata causa omnis iustæ permissionis malorum, ut generatim docuimus tom. 2. disp. 5. q. 1. dub. 3. quando etiam Deus ob eandem causas mala permittit. Neque enim leges & labor Principis in procuracione Reipublicæ pugnare aduersus eiusdem Reipublicæ commodum debent, sed huic potius deseruire. Quocirca etiam olim Christiani Imperatores, quando magna erat infidelium multitudo, eorum ritus superstitiosos ob perturbationem Reipublicæ vitandam, aut ne quod impedimentum salutis obijceretur ijs, qui non raro conuertebantur, ad tempus permiserunt. Quibus etiam de causis non solum possunt, sed etiam nonnunquam debent eiusmodi mala tolerari.

32 **A**SSERTIO II. Sed & Iudæorum ritus hac peculiari ratione rite permittuntur, quod tanquam figura quadam & umbræ confirmant veritatem fidei nostræ. Patet ex canon. *Qui sincera.* dist. 49. Accedit, quod Iudæi testimonium perhibendo libris sacris contra paganos, non parum Ecclesiae profunt, ut notauit Augustinus lib. 18. de ciuitat. cap. 46. Ex quibus etiam colligitur, qua ratione Iudæorum libri tolerandi sint. Qui enim simpliciter expositionem veteris testamenti tradunt, permittendi sunt, utpote non minus utiles Ecclesiae, quam Iudæorum ritus, ut recte Caietanus, Bannes, Arragonius, Valentia loc. cit. Alij verò, qui impiam doctrinam, aut contumelias in Christum seu fidem nostram conti-

nent, quales sunt libri Thalmudici, Cabalistici, &c. omnino flammis tradendi sunt, ut iam olim statutum à Gregorio IX. Innocentio IV. Iulio III. Paulo IV. & recens à Clemente VIII. ut videre est initio indicis librorum prohibitorum; quidquid Reuchlinius seu Capnio, & Galatinus, eiusmodi libros Thalmudicos retinendos & explicandos dixerint. De qua re plura Sixtus Senensis Biblioth. lib. 2. verbo *Traditiones*.

33 **A**SSERTIO III. Extra prædictos casus, non sunt permittendi ritus superstitiosi seu impij infidelium, qui Ecclesiae temporaliter subijciuntur. Ita Sanctus Thomas ibidem; ex communi omnium. Probat, quia nulla potest alia ratio esse, mala in subditis tolerandi, quam alterutra ex supradictis. Exempla & decreta hæc de re habentur in Concilio Carthagenensi V. Canone 15. in Elibertino cap. 44. & in Clementina vnica, de Iudæis & Saracenis. Et lege *Nemo*, Cod. de Paganis, quorum templa & sacrificia aboleri iussit. Constantinus, idcirco laudatus ab Ambrosio Epist. 30. & ab Augustino Epist. 48. 50. & 204. Idque re ipsa etiam executioni mandauerunt, idem Constantinus apud Nicephorum lib. 8. cap. 33. Iouinianus apud eundem lib. 10. cap. 39. Theodosius lib. 12. cap. 25.

34 **V**bi tamen notandum, discrimen esse inter apostatas Ecclesiae subiectos, & inter alios tantum temporaliter illi subditos. Illos enim cogere potest Ecclesia, ut dimissis omnibus ritibus Catholica doctrinae oppositis, cum Ecclesia vndequaque se conforment ut dictum dub. præcedenti: alios autem cogere non potest, nisi ut idololatrios, aliosque superstitiosos ritus, ipsimet naturali rationi repugnantes, ut & cetera peccata contra legem naturæ deuitent.

35 **A**tque ex hac doctrina, circa præsentem Ecclesie statum, iudicandum est, an & qua ratione libertas Religionis intra certos & præscriptos terminos, aliquando permittenda sit. Certum enim & indubitatum est apud omnes Catholicos, licite non permittenda principibus Christianis, nisi vel ob maius malum vitandum, vel ob maius bonum procurandum. Quod præter dicta superius, probatur primo ex scriptura, tam noui, quam veteris testamenti, quæ diligentissime cauet, ne ullus falsus aut superstitiosus cultus impune toleretur, neue cum hæreticis promiscue communicetur, ut dictum dubio præcedenti. Certe Ezechias Rex Iuda ob reformatum ac restitutum veram Religionis statum, sua laude in scriptura celebratur, magna- que ideo felicitate à Deo donatus scribitur, 4. Regum 18. v. 3. Ita etiam ob verum Dei cultum defensum, ac ubi dilapsus fuerat restitutum, laudatur Daud, Iosaphat, Iosias; sicut alij ob neglectum culpantur & vituperantur. De qua re breuiter Augustinus epist. 50. ad Bonifacium: *Temporibus, inquit, Prophetarum omnes Reges, qui in populo Dei non prohibuerunt, nec auerterunt, quæ contra præcepta Dei fuerunt instituta culpantur. Et qui prohibuerunt & auerterunt super aliorum merita laudantur.* Plura dubio sequenti.

36 **Q**uaeritur secundo, an possit Ecclesia per se, aut per Principes Christianos compellere infideles

Christianis temporaliter non subiectos, saltem ad legē naturā seruandā, adeoque etiam ob peccata naturali legi aduersantia debellare, suoq; dominio spoliatos sibi subijcere. Affirmatiuam sententiam tradunt Ostiensis in cap. *Quod super his*, Extra de voto, Panormitanus ibidem, Aluarus Pelagius de plāctu Ecclesiā lib. 1. a. 3. 7. Maior in 2. disp. 44. q. 3. Genesius Sepulueda: idq; saltem auctoritate Papā, vel Imperatoris, licite fieri posse, consentiūt Antoninus 3. par. tit. 22. c. 5. §. 8. Syluester Verbo Papa q. 7. Castrol. 2. de iusta haret. punit. c. 14.

37 Sed dicendum est, hoc non licere; nisi eiusmodi infideles, aut in Ecclesiam fideique prādicatores, vel etiam in alios innocentes iniuriosi sint, ita vt vel fidei prādicacionem seu propagationem impediunt, vel terras Christianorum occupent, alijque iniurijs eos lacessant, vel generi humano per manifestam iniuriam perniciōsi sint, vt sunt Anthropophagi, & qui homines innocentes Dijs sacrificant. Ita Caietanus q. 66. a. 8. Gregorius de Valentia quæst. 10. punct. 7. Bañes q. 10. a. 10. Arragonius a. 8. Victoria relect. de Indis part. 1. Couarruias in regul. *Peccatum*, part. 2. §. 4. Sotus in 4. dist. 5. q. 1. art. 10. Iosephus Acofta de procuranda Indorum salute lib. 2. cap. 6. Molina de iustitia disp. 106.

Ratio est. Quia extra dictos casus nullus suppetit titulus eos debellandi. Non enim adest titulus iustitiæ vindicatiuæ, vt pote aut per se, aut ratione iniuriæ subiectos competit: nec titulus iustæ defensionis; quia vt supponitur, infideles illi non sunt iniuriosi alijs, aut perniciōsi generi humano. Neq; titulus correctionis fraternæ ad hoc sufficit: quia fas nō est, eo titulo aliquē violētē bonis suis seu re sua saltē per se licita, ac eidē vt illi spoliare.

38 Idem probatur ex Canone *Dispar* 23. q. 8. vbi dicitur: *Dispar nimirum est Iudeorū & Saracenorū causa. In illos enim, qui Christianos persequuntur, & ex urbibus & proprijs sedibus pellunt, iuste pugnatur. Hi vero ubiq; seruire parati sunt.* Similis est lex 6. Cod. de Paganis vbi dicitur: *Christianis qui vere sunt, vel esse dicuntur, specialiter demādamus, vt Iudei ac Paganis quiete degētibus, nihilq; tentātibus turbulentū legibusq; contrarium, nō audeāt malū inferre, Religionis auctoritate abusi.*

39 Imo Bañes cit. q. 10. a. 11. refert, Paulum III. definiuisse, Indos Occidentales, de quibus olim nonnulli sine causa dubitabāt, esse veros homines, & capaces vitæ æternæ, & veros dominos rerum, quas possident; nec priuandos tali dominio & iurisdictione, ob solam infidelitatem.

40 Ex quibus etiam patet secunda pars assertionis. Potest enim quisque, per modū defensionis, vim iniustam, sibi alijque illatam, vi repellere, innocentesq; tueri: ad quod etiā quisq; obligatur, nisi difficultas rei, iuxta charitatis leges excuset. Quod si Respublica perfecta sit, vt est sanē Ecclesia, tū potest etiam iure vindicatiuē iustitię iniurias sibi illatas comperente animaduersione vindicare.

41 Porro circa innocentium defensionem duo obseruanda sunt. I. Vt hæc defensio fiat cū modamine inculpatæ tutelæ, hoc est, quam fieri potest minimo lædētis damno, vt alibi docetur. II. Vt violenta hæc defensio nō sit magis grauis & oner-

rosa innocentibus, quam ipsa iniuria nocentium, vt recte etiam notauit Bañes a. 10. Ob quam causam Iosephus Acofta lib. 2. de procuranda Indorum salute cap. 6. censet, moraliter, & in praxi non satis expeditam esse opinionem illam Theologorum, qui docent Carybas & Anthropophagos in Indijs licite posse bello infestari & subijci vt defendantur innocentes, quos alioquin solent crudeliter mactatos deuorare: tum quia leuiori metu compefci possent infideles illi relicto illis interim rerum suarum dominio. Tum quia, nullius, inquit, rationis est, eos velle defendere, quorum grauiorem perpetres eadem. *Constat vero copiosissime, bello Indico plures infinitis partibus absumi, quam vlla barbarorum tyrannide.* Ita ipse. Quocirca, in particulari casu, perpensis diligenter rerum, circumstantijs, prudentum iudicio standum erit.

42 Quaritur tertio, vtum infideles possint, habere prælacionem seu dominium supra fideles. Et sermo est de infidelibus ijs, qui alioquin ad fidem cogi non possunt, ex dictis dub. præcedent. De qua re cum Sancto Thoma sequentes assertiones statuimus. ASSERTIO I. Nullo modo, quoad fieri potest, permittendum est, vt infideles de nouo præficiantur fidelibus. Ita S. Thomas cit. a. 10. omnibus cōsentientibus. Probatur, quia hoc aperte cederet in scandalum & periculū fidei; cuius facile ad superiorum placita subditorū sentia inflectantur; præterquam quod simul etiam infideles dum hac ratione fidelium defectū cognoscunt, fidem contemnere assuescunt. Quæ causa est, cur Apostolus arguat fideles, qui iudicio contendebant apud infideles 1. Cor. 6. v. 6. Eadem de causa Concilium Toletanum III. Can. 14. Matifconense I. Canone 8. & Auernense Canone 5. & Basileense sess. 19. statuunt, ne Iudei admittantur ad publica officia, vel gradus Scholasticos.

43 Item Paulus IV. in propria bulla statuit, vt Iudei non possint habere bona imobilia inter Christianos, aut ex Christianis nutrices, seruos, aut ancillas: multoque magis ne mancipia Christiana habeant, dudum vetitum fuit à S. Gregorio lib. 7. epist. 113. ad Brunichildem Reginam Francorum. Aliter se res habet cum ministerijs quibusdam liberis, vt artificij alicuius seu culturæ agris, in quibus sine alia subiectione infidelibus operam locare, non ita periculofum est. Quamquam nec hoc permittendum, si ex tali communicatione vel cōiuctu subuersio fidelium timeatur, vt notauit S. Thomas eodem a. 10. ad 3. De qua re plures extant Canones dist. 45. & extra de Iudeis & Saracenis.

44 ASSERTIO II. Infideles tamen non hoc ipso amittunt dominium & iurisdictionē in suos subditos, quod hi ad fidem conuertuntur. Est itidem certa, & communis Doctorum sententia in 4. dist. 44. & 45. cum S. Thoma cit. a. 10. Probatur ex scriptura, quæ passim indicat, à Christianis necessario obtemperandum esse, etiam in conscientia gentilibus Principibus tanquam veris & legitimis dominis, Matthæi 22. v. 21. *Reddite ergo quæ sunt Cæsari Cæsari.* Rom. 13. vers. 1. *Omnis anima præstatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim*

possit

potestas nisi à Deo. Et v. 5. *ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Et 1. Petri 2 v. 13. *Subiecti igitur estote omni humane creaturæ propter Deum.* Similia habentur in epist. ad Titum 2. & 3. Nec obstat illud Christi Matthei 17. *Ergo liberi sunt filij.* Loquitur enim hic Christus de se, tanquam naturali filio Dei summi Regis; & ut summum etiam de S. Petro, aliisque Apostolis, adeoque per consequentiam etiam de Summo Pontifice, & personis Ecclesiasticis, quæ in Christi quodammodo aula ac familia versantur, de quo alibi.

45 Secundo idem docent SS. Patres, præsertim Polycarpus apud Eusebium lib. 4. hist. cap. 25. Augustinus lib. 5. de ciuit. c. 21. & in psalmum 125. Sicut etiam in Concilio Constantiensi sess. 8. & 15. damnatur error Wicleffi & Huss assententium, eum qui est in peccato mortali, non esse dominum ciuilem; quod etiam docuisse fertur Armacanus in defensorio pacis. Imo Victoria relect. de Indis, Triedo lib. 3. de libert. Christian. cap. 9. & Sotus lib. 4. de Iustitia quæstione 2. pro manifesto errore habent, si quis dicat, carentem fide, hoc ipso incapacem esse dominij in Christianos exercendi, quod significat Ostiensis in capit. *Quod super his*, de voto & voti redemptione, & Aluarus Pelagius 1. de planctu Ecclesiæ cap. 13.

46 Tertio accedit ratio S. Thomæ: quia ius dominij, vel prælationis, introductum est iure humano, nempe Gentium: distinctio autem fidelis & infidelis est ex iure diuino, seu lege gratiæ, quæ non tollit ius humanum, naturali ratione nixum.

47 ASSERTIO III. Habet tamen Ecclesia in actu primo potestatem eximendi fideles à dominio & potestate quorumuis infidelium, siue hi alioqui Ecclesiæ temporaliter subijciantur, siue non. Ita Sanctus Thomas eodem artic. 10. Et prior pars, de infidelibus Ecclesiæ subiectis loquendo, est certa & extra contouersiam Ratio est: quia quauis perfecta cõmunitas potest circa subditorum bona disponere, prout cõmunis utilitas Reipublicæ, ac in primis præcipuorum subditorum postulat: ad eiusmodi vero bona pertinet dominium siue iurisdicctio infidelium dominorum in subditos.

Secunda pars probatur à S. Thoma; quia *infideles merito sua infidelitatis mereantur potestatem amittere super fideles, qui transferuntur in filios Dei.* Quasi dicat S. Thomas: æquum est, ut translati in sortem filiorum Dei, exoluantur à potestate infidelium, qui in diaboli sorte & castris versantur.

48 Sed hæc ratio potius congruentia quædam est, supponens aliunde ius hoc faciendi; quod quidem hac ratione probatur. Quando enim duæ potestates ita in rem eandem conueniunt, ut earum altera sit perfectior, maior, diuiniore, & absolute superior, tunc si utraq; ex natura sua non bene simul cohareat, sed altera alteri grauius præiudicet, debet sane minor illa potestas cedere maiori, ita ut per hanc etiam possit minor illa eneruari, in quantum illa maiori

officit: sed ita se habet Ecclesiæ potestas, respectu fidelium, comparata cum potestate politica infidelium. Ergo. &c. Minor probatur; quia infideles communiter solent impedire absolutum ius gubernationis Ecclesiasticæ in subditos, ac simul præcepto, minis, blanditijs, aperte vel occulte auocare eos ab obedientia debita Ecclesiæ; ita ut moraliter sine periculo animæ infidelibus dominis subesse non possint.

49 Vnde colligitur alia etiam ratio; quia cuique Magistratui licet, subditos, quoad opus est, ab iniusta vi tueri; sed hoc in præsentia aliter vix fieri potest, nisi fideles à dominio infidelium subtrahantur. Ergo. &c. Et confirmatur: quia ob similem causam, dissoluitur matrimonium ab infidelibus iisdem contractum, si postquam alter conuersus est ad fidem, nolit alter absque iniuria Creatoris cobabitare: & forte etiam hoc ipso, quod monitus iste conuertireculat, de quo alibi.

50 ASSERTIO IV. Ecclesia tamen hac sua potestate non utitur, nisi erga infideles Principibus Christianis temporaliter subiectos; non autem erga alios: nisi cum illi peculiaribus iniurijs Christianos, aut Christianam fidem afficiunt. Primum patet ex multis decretis distinctione 54. & capit. *Constitut*, causa 17. quæstione 4. ubi statuitur, ut Iudæorum serui, si vernaculi (hoc est, in seruitute nati,) vel ad seruitutem empti sint, eo ipso liberi sint, quod ad fidem conuertuntur. Si autem ad mercationem fuerint empti, ut intra tres menses venum exponantur. Idem habetur cap. *Iudæi* & in cap. *Cum sit*, de Iudæis, ubi id ipsum etiam ad Paganos Christianis subiectos extenditur. Similia habentur in Cod. tit. de Iudæis, lege, *Hæc Palitura*, & tit. de Episcopis & Clericis, lege, *Deo nobis*. Quo iure, iuxta Basilem hic a. 10. etiamnum conuersis Indis Occidentalibus, auctoritate Pontificis, præficiuntur noui Magistratus.

51 Neque tamen id fieri putandum est, quod Iudæi sint veri & proprii serui ad mancipia Christianorum, ut bene etiam docet Suarez tract. de baptis. disp. 25. sect. 5 licet S. Thomas opusculo 21. & Ostiensis in cap. *Epist. Iudæos*, de Iudæis, ita senserint; sed quia certe sunt Christianorum tributarij, ut loquitur Augustinus in psalm. 57. & 58. & docet S. Thomas hic quæstio. 10. articulo 12. ad 3. & 3. part. quæstio. 68. a. 10. ad 2. In quem sensum etiam accipienda sunt iura, & S. Thomas hic a. 10. cum eos absolute seruos Christianorum vocant.

52 Ratio secundæ partis est: quia id expedit ad publicam quietem & ædificationem, adeoque ad vitandam perturbationem, & scandalum, quod alioqui facile conciperent infideles, si viderent, Christianos titulo fidei præcisè eorum dominio subtrahi. In quo se conformat Ecclesia exemplo Christi soluentis tributum etiam indebitum, Matthæi 17. & præcepto Apostoli. ut serui dominos suos honorent, *ne nomen Domini & doctrina blasphemetur.* 1. Tim. 6. v. 1.

53 ASSERTIO V. Imo probabile est, seclusâ iniuria, & periculo subuersionis, non posse fi-

deles iure eximi à dominio infidelium, eorum, qui Ecclesiæ nullo modo subijciuntur. Ita Durandus in distinct. 44. quæst. 3. artic. 2. & Bellarminus lib. 5. de Pontifice cap. 7. ratione 3. Etsi contrarium non minus probabiliter asserant Bannes & Arragonius hic quæstio. 10. a. 10. & Gregorius de Valentia quæst. 10. punct. 8. fauente S. Thoma eodem a. 10. ubi is absolute loquitur.

54 Ratio prioris sententiæ est; quia tunc nullus videtur suppetere titulus, quo fideles à dominio infidelium dominorum eximantur. Ratio posterioris sententiæ est. Nam ut de dignitate & maiestate Religionis Christianæ nihil dicam, à qua argumentari præcipue videtur S. Thomas; certe ipso titulo defensionis, licet non solum vim re ipsa illatam propulsare, sed etiam probabiliter inferendam modis conuenientibus efficaciter anteuertere. Quamquam in hac re, id saltem discriminis est; quod si Ecclesia titulo solum defensionis, non data ab infidelibus sufficiente causa vindictæ, vitetur, aut solum titulo excellentioris iuris Ecclesiæ, tunc sane non exercet in ipsos infideles directam iurisdictionem, quam nullam habet; si autem in casu illata iniuriæ iusta vindictæ titulo id faciat, tunc etiam directe exercet in ipsos infideles iurisdictionem ortam ex delicto.

55 **ASSERTIO VI.** Etsi generatim Ecclesia non soleat, nec sine scandalo possit eiusmodi infideles priuare dominio fidelium; nihilominus tamen iure possunt Christiani ab infidelibus in seruitutem abducti fugere ab infidelibus dominis, sine alia tamen vi ipsis dominis illata, & salua obedientia seruili, quamdiu in seruitutis conditione manent: idque etiam generali lege præcipere eis poterit Pontifex. Ita Azor tom. I. lib. 8. cap. 23. quæstion. 23. Ratio est: quia maius est Ius, quod quisque habet ad suam incolumitatem & animæ securitatem, quarendam, quam ius illud infidelium.

Æquum tamen fuerit, ut iustum lytrum dominis infidelibus refundatur, nisi propter tyrannidem, aliasue causas, eo iure priuentur. Multo magis poterunt Christiani, qui ciuilitate tantum subiecti sunt, eiusmodi infidelibus, etiam propria auctoritate, sese in aliam prouintiam conferre, Christianisque dominis ciuilitate se subijcere, à quibus si opus sit, etiam contra infidelium vim defendantur.

DVBIVM III.

An, & qua ratione cum infidelibus de toleranda infidelitate, seu religionis libertate pacisci, eisque impunitatem securitatemque promittere liceat.

Ad S. Thomæ 2. 2. q. 10. a. 11.

56 **D**Ocet quidem generatim Sanctus Thomas cit. quæst. 10. art. 11. infidelium quorumcunque ritus & superstitiones iure nonnunquam tolerari, siue ut vitetur maius malum, siue ut maius aliquod bonum eueniat: an vero & qua ratione de hac ipsa permissione pacisci, eamque promittere, vel in pactum deducere liceat, promissamque seruare oporteat, ipse non declarat; sicut nec comunitè alij scholæ Theologi. Quia tamen hæc res hoc tempore, & per se admodum scitu necessaria est, & simul proprie ad hunc locum pertinet, non est à nobis prætermittenda; quã proinde duabus dubitationibus sequentibus absoluemus.

57 Et quod ad præsentem dubitationem attinet, dum quæritur, an, & qua ratione nonnunquam permissio falsæ, adeoque etiam hæreticæ religionis à Christianis Principibus promitti, & in pactum deduci possit; siue quod eodem pertinet; an & qua ratione Principes Christiani nonnunquam libertatem religionis, seu quam vocant autonomiam credendi concedere, pactoque aut iuramento firmare licite possint; Notandum est primo, libertatem credendi, seu quam vocant autonomiam, absolute & ex vi verborum, multo latius patere, quam sit vnus vel alterius certæ, etsi falsæ, puta Lutheranz, aut Caluinianæ religionis permissio; qualis ex parte hodie in Imperio concessa apparet: quandoquidem credendi libertas seu autonomia generatim significat liberam potestatem credendi quidquid libeat, ut proinde hæc absoluta & incircumscripcta potestas, illa vero restricta quædam credendi libertas vocari possit. Neque vero est quæstio, an Princeps eiusmodi libertatem probare; neque an in villo vel altero articulo Catholicæ fidei, aliquid concedere possit, ita ut vel minimo fidei articulo oblitterato, syncrētismus in religione instituat: hoc enim fieri nullaratione posse constat ex dictis supra quæstion. 7. dub. 3. sed solum est quæstio de contrariæ religionis permissione, eiusdemque permissionis integritate & sinceritate.

58 Notandum secundo, hoc loco solum quæstionē esse de ijs infidelibus, quialiquo modo, seu temporaliter, seu spiritualiter Ecclesiæ subijciuntur; & potissimum quidem de ijs, qui temporaliter, seu ciuilitate ijs ipsis Principibus Christianis subijciuntur, de quorum pactione & permissione cum infidelibus & hæreticis ineunda quæritur.

De cæteris enim, qui Ecclesiam nullo modo subijciuntur, quique ratione infidelitatis ab Ecclesia seu Christianis Principibus infestari nullo modo possunt, ut sunt Ethnici illi, qui nec temporaliter quidem Ecclesiam subijciuntur, iuxta dicta. dub. 4. nulla potest esse quæstio; quando infidelitas eorumdem necessario toleranda est, ut dictum. Sed neque Principes pacto aut promissione disponere solent, de religione eorum, qui ipsidem temporaliter nullo modo subijciuntur, quandoquidem eos hoc ipso circa religionem impedire nullo modo possunt: sicut v. g. Hispanus nihil de religione Gallorum, neque Gallus de Anglorum religione; neque Anglus de religione Belgarum disponere potest: nisi forte aut pacto reciproco; Tolera in tua provincia eos, qui meæ fidei consortes sunt; & ego in mea provincia tolerabo vicissim tuæ fidei consortes: aut pacto conditionato, si quo casu eiusmodi regnum seu provincia ad alterius dominium aliquando peruentura sit. &c. Diuersa est ratio Principum Imperij; qui cum vnam quandam perfectam communitatem, sub vno quodam summo capite, scilicet Imperatore, constituent, cui omnes subijciuntur; hinc fit, ut singuli cæteris coniunctim, quatenus eandem Imperij communitatem constituunt, aliquo modo subijciantur; de quibus proinde etiam imperij Principibus inter se collatis præsens quæstio procedit; an & qua ratione scilicet, quibus Principum Imperij in hoc consentire posset, ut ex pacto, in sua vel alterius Principis ditione, falsam religionem toleranda sit.

Quibus positis, de proposita dubitatione variae sunt, aut esse possunt Doctorum sententiæ; duæ scilicet extremæ, & vna media. Prima sententia in vno extremo sita esse potest, eiusmodi pacta, iuramenta, promissa semper ac vniuersim esse illicita. Ratio esse potest; quia nunquam licitum est Principi sibi adimere potestatem & libertatem, suam Reipublicæ sibi commissæ mala, etiam cum opportunum est, propulsandi, adeoque in subditis puniendi & castigandi: at vero quisquis Princeps pacto, iuramento, vel promisso sese obligat, seu vniuersim ad libertatem fidei, aut certe ad aliquam tantum falsam religionem siue sectam concedendam vel permittendam, is hoc ipso sibi adimit facultatem & libertatem summa Reipublicæ mala, uti nimirum est quælibet hæresis, à Republica sibi commissæ, etiam cum postea oportunum erit, auerrendi, & in subditis castigandi. Ergo. &c.

Maior patet; quia Princeps ex officio tenetur Reipub. saluam tueri; estque ad hoc tam diuino, quâ naturali iure obligatus; cui præiudicare ipse non potest. Minor probatur: quia posita semel eiusmodi pactone seu promissione Principis, nunquam postea integrum illi erit, etiam mutatis rerum circumstantijs, ac oblata oportunitate, contra fidem datam hæreseos malum, ex sua provincia exterminandi; siquidem quoties id agere voluerit violatæ fidei reus censetur, non absque probro & contumelia, imo & præiudicio totius Ecclesiæ Christianæ; cuius

pacta & conuenta tanquam friuola, & nullius ad fidem faciendam ponderis, æstimabuntur & repudiabuntur.

Et confirmatur. Quia iure naturæ illicitum est, ut parentibus adimatur libera potestas disponendi de suis filijs, quamdiu hi vsu rationis carent, & in parentum conuictu degunt, etiam si alioqui parentes infideles ac Ethnici sunt, ut docet S. Thomas hic quæst. 10. art. 12. & pluribus suo loco de baptismo docetur: Ergo multo minus fieri potest, ut Principi in Regimine constituto adimatur potestas legitime disponendi de suis subditis. Atque hæc sententia tametsi quod sciam à nullo Doctore publicis typis defensa fuerit, videtur tamen à quorundam Theologorum, considerantium incommoda, quæ ex eiusmodi pactis & concessionibus in Ecclesia consequuta sunt, sensu ac mente non admodum esse aliena; cui etiam non parum fauent Brunus & Simancha paulo inferius citandi.

Secunda sententia in altero extremo versatur, vniuersim scilicet existimans, eiusmodi pacta & conuentiones licite iniri, ipsamque adeo permissionem falsæ alicuius Religionis licite promissæ ac iuramento firmari, quoties eadem Religio licite permittitur. Quam sententiam tametsi nullus etiam, quod sciam, aperte ac diserte libris editis tradiderit, existimo tamen à quorundam doctorum virorum sensu non abhorere. Ratio ac fundamentum esse potest; quia quidquid licitum est facere, licitum etiam est faciendum promittere, ac in pactum deducere; sed ex hypothesi, in casu præsentis, licitum est falsam eiusmodi Religionem permittere: Ergo etiam permissionem ipsam promittere, ac in pactum deducere. Vitur hac ipsa ratione Ioannes Molanus lib. 3. de fide hæreticis seruanda cap. 17. vbi ait: *Porro sicut licet aliquando iustis & grauibus de causis, Religionis libertatem aliquam hæreticis concedere, non quidem probando malum, sed tolerando: ita licet quoque de tolerando pactum inire: potest enim in pactum deduci, quicquid facere licet.* Ita Molanus. Ex quo certe fundamento, nisi limitetur, hæc sententia aperte sequitur.

Tertia sententia in medio posita est, licitum videlicet esse nonnunquam cum hæreticis de securitate & impunitate pacisci, sed non tamen nisi ad certum aliquod & determinatum tempus, quo videlicet omnibus prudenter consideratis duratura sit necessitas eiusmodi permissionis; nunquam autem de perpetua securitate seu impunitate. Ita iam suo tempore quosdam sensisse refert Molanus lib. 4. de fide seruanda cap. 10. vbi ait: *Videntur quidam nostri temporis scriptores asserere, quod aliquando quidem cum hæreticis pacisci liceat de securitate, sed nunquam de perpetua securitate, qua nunc petitur. Nec hi absurde sententiam suam explicant.* &c.

Imo ipsemet Molanus licet eam sententiam rejiciat, ex parte tamen eam admittit ibidem cap. 11. cum ait: *Hoc tantum dico, ut cum hæreticis (Catholicis Principibus) fortiores inique petunt perpetuam securitatem, dum aliud non exprimunt, pro eisdem habeantur perpetua securitas, & securitas.*

Quod si qui vero malitiose dicant Principibus suis, se nec securitate restricta, nec securitate non restricta contentos esse, sed talem exigere perpetuam securitatem, qua etiam unico tantum sectario superstiti aliquando sua permittatur libertas, id omnino respondendum erit, tam absurdam & impiam postulationem à Catholico Principe nec annuendam, nec audiendam esse.

64 Possent etiam duæ priores sententiæ alijs modis temperari, & ad mediocritatem redigi; ut quod non absoluta cuiusvis sed alicuius, aut aliquarum tantum, puta Lutheranae, non Caluinisticae religionis libertas & permissio promitti possit. Sed hæc per se loquendo solum materialiter, vel certe secundum magis vel minus in eodem genere differunt, ut proinde seclis pactis iam antea constitutis, cæterisque paribus, nulla hinc generalis & formalis distinctio, aut præcedentium duarum sententiarum moderatio desumi possit. Nunc quid nobis hæc de re videatur, sequentibus assertionibus declaramus.

65 **ASSERTIO I.** Diversitas religionum, fideique libertas, à Christianis Principibus nec approbanda; quia mala est: nec per se loquendo permittenda; multoque minus eius permissio, absque discrimine & magna circumspectione, pacto aut promissione firmanda; quia ex eo maiorum genere est, quorum permissio raro potest maioris boni, obuentu maiorisue mali euitatione excusari. In hac assertione consentiunt omnes Catholici post Sanctum Thomam hic quæstione 10. articulo 11. speciatim Ioannes Molanus lib. 1. de fide hæreticis seruanda cap. 20. & sequentibus, Ioannes Lensæus lib. de vnica religione in Republica conseruanda, Martinus Becanus disp. de fide hæreticis seruanda cap. 10. multoque magis Iacobus Simancha Catholic. Institut. cap. 46. Conradus Brunus de hæreticis lib. 3. cap. 15. Petrus Ribadeneira libro 1. de institutione Principis cap. 17. & 18. Franciscus Burcardus in tractat. de autonomia part. 1. & Ioannes Mariana de institut. Regis lib. 3. cap. 17.

66 Probatum assertio primo ex scriptura veteris testamenti, quæ grauissime cauet, ne aut veræ Religionis violatio impune toleretur ut dub. 4. dictum est; aut pacta cum alienigenis & infidelibus, admittantur. Ita enim Exodi 34. vers. 12. dicitur: *Cauere ne vnquam cum habitatoribus terra illius iungas amicitias, quæ sint tibi in ruinam: sed aras eorum destrue, confringe statuas, lucosque succide: noli adorare Deum alienum. Dominus Zelotes nomen eius, Deus est amulator. Ne in eas pactum cum hominibus illarum regionum; ne cum fornicati fuerint cum Dijs suis, & adorauerint simulacra eorum, vocet te quispiam ut comedas de immolatis. Nec uxorem de filiabus eorum accipies filijs tuis: ne postquam ipsæ fuerint fornicatae, fornicari faciant & filios tuos in Deos suos.*

Similia habentur Deuteronomij 7. vers. 2. *Non inibi cum eis fœdus, nec misereberis earum; nec sociabis cum eis connubia. Filiam tuam non dabis filio*

eius, nec filiam illius accipies filio tuo: quia seduces filium tuum, ne sequatur me, sed ut magis seruiat. Dijs alienis: irasceturque furor Domini, & delebit te cito.

Quæ quidem lex tametsi positua sit, adeoque proprie ad Iudæos duntaxat olim spectauerit, quatenus tamen fundatur in adiuncta ratione naturali, desumpta ex peruersionis periculo, merito argumenti loco etiam ad Ecclesiæ statum accommodatur.

Et vero id vniuersim de quibuslibet infidelibus intelligendum, patet ex lib. 3. Regum cap. 11. vers. 1. vbi de Salomone Rege dicitur: *Rege autem Salomon admauit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Amonitidas, Idumæas, & Sidonias & Hættæas: de quibus, super quibus dixit Dominus filijs Israel, Non ingredimini ad eas; neque de illis ingredientur ad vestras: certissime enim auertent corda vestra, ut sequamini Deos earum.* Et lib. 2. Paralipom. cap. 19. reprehenditur Iosaphat, optimus alioqui & pietissimus Rex, quod amicitia & belli societate iunxisset se cum Achab, impio & infideli Rege Israel. Ita enim loquitur scriptura ibidem vers. 1. *Reuersus est autem Iosaphat Rex Iuda in domum suam pacifice in Hierusalem. Cui occurrit Iehu filius Hanani Videns, & ait ad eum: Impio præbes auxilium, & hi qui oderunt Dominum, amicitia iungentis, & idcirco iram quidem Domini merebaris: sed bona opera inuenta sunt in te: eo quod abstuleris lucos de terra Iuda, & preparaueris cor tuum, & requireres Dominum Deum tuum patrum tuorum.*

Et rursus cap. 20. vers. 35. post commendatam eiusdem Iosaphat pietatem ac felicitatem, subiungitur: *Post hæc iniit amicitias Iosaphat Rex Iuda cum Ochozia Rege Israel, cuius opera fuerunt impiissima. Et particeps fuit, ut facerent naues, que irent in Tharsis: feceruntque classem in Asiongaber. Prophetauit autem Eliezer filius Dodau de Marisa ad Iosaphat dicens: Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritaque sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis. Quod si Deus tam exosas habuit conuentiones cum infidelibus, quamuis directe nihil derogantes integritati Religionis, in terris Regum & Principum fidelium, multo utique magis oderit conuentiones, quæ directe sunt cum præiudicio & læsione Religionis, in ipsis fidelium Principum terris ac prouincijs.*

Secundo probatur assertio ex scriptura noui testamenti quæ itidem consortium & communionem cum infidelibus, præsertim hæreticis, grauissime prohibet, ut ostensum superius dub. 4. Quibus accedunt hæc Apostolorum monita Roman. 16. vers. 17. *Rogo vos fratres ut obseruetis eos, qui dissensiones & offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt; & declinate ab illis. Euiusmodi enim Christo Domino nostro non seruiunt, sed suo uentri; & per dulces sermones & benedictiones, seducunt corda innocentium. Quod si ab hæreticis & seductoribus declinandum, quomodo cum illis pacta & conuenta cum Religionis damno inuenda?*

Et rursus Galat. 5. vers. 8. & 21. *Modicum fermentum) hæreticæ doctrinæ) totam massam*

corruptit. &c. qui autem conturbat vos portabit iudicium, quicumque est ille. &c. vinam & abscondantur, qui vos conturbant. Et Galat. 1. v. 8. Licet nos, aut Angelus de celo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit. &c. Iterum dico, si quis vobis euangelizauerit, præter id quod accepistis, anathema sit. Et 2. Tim. 2. vers. 16. Profana & vaniloquia (hæreticorum) deuota; multum enim proficiunt ad impietatem: & sermo eorum ut cancer serpit. Et rursum ad Tit. 3. v. 20. Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem deuota: sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus. Qui ergo hæreticos abscondendos & vitandos atque anathemate feriendos monet, hæresimq; cancro componit, certe hæreses non esse promissionem permitendas, multoque minus eam promissionem pacto aut iuramento firmandam docet.

70 Eadem est doctrina S. Ioannis epistola 2. vers. 10. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum; nec Aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi Aue, communicat operibus eius malignis. Idem in sua Apocalypsi cap. 2. vers. 14. & 20. ex ore Dei, graui interminatione reprehendit eos Ecclesiarum Præsules, qui aduersarias doctrinas tolerabant. Habeo aduersus te pauca; quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balaac mittere scandalum coram filiis Israel, edere & fornicari: ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum. Similiter penitentiam age; si quo minus, veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei. Et infra: Habeo aduersus te pauca; quia permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit prophetem, docere & seducere seruos meos, fornicari & manducare de idolothymis. &c. Ecce mitam eam in lectum, & qui mæchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt. &c.

71 Tertio probatur assertio praxi veteris Ecclesie. Quantopere enim viri Sancti, & hæresim, & hæreticorum consortium ac societatem fugiendam esse censuerint, suo exemplo docent tum S. Ioannes, & Polycarpus apud Irenæum lib. 3. cap. 2. tum Antonius teste Athanasio in vita eiusdem; ac Hilarius libro ad Constantium Imperatorem scripto, in quo ex instituto probat, consensu nem in fide cum hæreticis admitti nulla ratione posse, quamtumuis eam vehementer vrgeret Constantius Arrianus. Aduersus quem simili argumento librum edidit Lucifer Episcopus Callaritanus, hoc titulo inscriptum, De non communicando cum hæreticis, rursusque alium, de Regibus apostaticis. Et cum Imperatore ea libertate commotus, in auctorem earundem lucubrationum inquiri iussisset, non solum Lucifer se auctorem professus est, sed & aliam in eundem inuectiuam edidit, De non parcendo in Deum delinquentibus: ac denique cum sibi necem ab eo intentatum iri existimaret, alium addidit commentarium hoc titulo: Moriendum pro filio Dei, vt pluribus refert Baronius Anno Christi 356. Quænam etiam hac de re Augustini fuerit sententia, patet ex l. 2. eiusdè contra Gaudentium c. 11. & epist. 50 ad Bonifacium.

72 Quarto probatur assertio ex iure tam canonico, quam ciuili. Nam quod ad ius canonicum

attinet, habemus, præter doctrinam SS. Patrum, perpetuam praxin omnium Conciliorum, ac Summorum Pontificum, à quibus iam olim antiquissimo vsu, ex Christi & Apostolorum traditione accepto, non tantum doctrina hæreticorum reprobari, sed ipsi etiam hæretici anathemate damnari, atque extra Ecclesiam eijci consueuerunt; qua quidem pœna in Ecclesia maior nulla est.

73 In iure vero ciuili, præter alias, extat insignis constitutio Theodosij, Gratiani, ac Valentiniani Imperatorum, qui Religionis formam in Imperio non aliter, quam ad Romani Pontificis normam institui præceperunt, Lege Cod. de Summa Trinitate, vbi dicitur: Cunctos populos, quos clementia nostra regit Imperium, in tali volumus Religione versari, quam Diuinum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, Religio vsque adhuc ab ipso insinuata declarat; quamque Pontificem Romanum sequi claret.

74 Simile est rescriptum Gratiani, Valentiniani, & Theodosij Imperatorum, qui omnibus hæreticis perpetuum silentium indicunt lege 2. Cod. de hæreticis: Omnes vetera legibus diuinis, & imperialibus Constitutionibus, hæreses perpetuo quiescant. Nemo vterius conetur, quæ repererit, profana præcepta vel docere, vel discere: nec Antisites earundem audiant fidem insinuare, quam non habent, & Ministros creare, qui non sunt: nec per conuentionem iudicantium, omniumque, quibus per constitutiones paternas super hoc cura mandata est, eiusmodi audacia negligatur & crescat. Hæreticorum autem vocabulo continentur, & latis aduersus eos sanctionibus succumbere debent, qui vel leui argumento à iudicio Catholice Religionis & tramite detecti fuerint deuiare. Vbi videmus, hæreticis omne verbi ministerium ademptum: simul etiam discimus, quinam iam olim, ante annos plus mille ducentos, hæreticorum nomine fuerint censi, nimirum omnes, qui vel leui argumento à iudicio Catholice Religionis & tramite detecti fuerint deuiare.

Similia habentur lege 3. Cod. de hæret. & apud Eusebium in vita Constantini lib. 3. cap. 6. & 62. eamque feueritatem legum & Ecclesie ipsi quoq; hæreticis salutarem fuisse docent Augustinus epist. 48. ad Vincentium & epist. 50. ad Bonifacium, & Leo epist. 91. ad Turibium.

75 Quinto probatur eadem assertio ratione naturali duplici. Prima ratio est hæc. Nam permissio & tolerantia grauissimi sceleris, quod diuinam Maiestatem plurimum offendit, atque ad vindictam publicam accendit; alios item sua contagione damnabiliter inficit, ac in æternum exitium præcipitat; pacem & concordiam publicam, adeoque ipsam etiam politiam sua natura plurimum perturbat, non potest à Magistratu, seu Ecclesiastico, seu politico, per se loquendo, & extra eafum summæ necessitatis, promiscue indulgeri, multo minus pacto aut iuramento firmari: talis autem est permissio hæresis, seu apostasie; Ergo permissio hæresis, non potest à Christiano Magistratu per se loquendo, & extra eafum summæ necessitatis, impune ac promiscue indulgeri, multoq; minus pacto aut iuramento firmari.

76 Maior per se patet. Minor probatur. Nam hæresis

hæresis fidem Deo abrogat, eumque mendacij quodammodo arguit; fidem diuinam, sine qua nulla est salus, quæque omnis Christianæ pietatis fundamentum est, conuellit, ex dictis supra quæst. 6. dub. 4. est violatio fidei Deo data, adeoque vera erga Deum perfidia; est apostasia à Deo, & deterrima infidelitatis species, vt ex dictis dub. 2. constat; quam scriptura teste DEVS in Israelitis gladio, fame, peste, bellis, captiuitate, ac demum extrema vastitate est persecutus, vt ex tota historia veteris testamenti patet. Quod malum teste Apostolo 2. Timoth. 2. vers. 7. velut cancer serpit, aliosque sua contagione adeo misere inficit, vt non quiescat, donec vniuersum humanæ societatis corpus depascatur: quod cum ex superbia & insigni animi elatione atque arrogancia oriatur, & in rebus grauissimis, quæ æternam animæ salutem concernunt, dissensionem à probatissimis maiorum institutis, à praxi & sensu totius veteris & Catholicæ Ecclesiæ inuoluat, non potest quidpiam suis studijs aduersum patienter ferre; sed eos, qui pro officij ratione, etiam verbo solum, monendo, hortando, arguendo, reuincendo, eidem huic malo aduersantur, veramque & auitam Maiorum fidem tuentur, extreme persequitur: vnde necessario discordiæ, lites, seditiones, bella oriuntur; vt omnium temporum historia, & nostra hæc imprimis infelicia tempora, in Luthero, Caluino, Zuinglio, eorumque; affecis, presenti & quotidiano experimento, nimis pro dolor, abunde & luculenter testantur.

77 Altera ratio est. Nam pacta, promissa, vel conuenta illa, quæ solum malitiâ, seu iniqua vi alterius partis contrahentis nituntur, ac simul ex parte materiæ in præiudicium ac diminutionem communis Reipublicæ commodi tendunt, quoad fieri potest, omnibus modis fugienda sunt & cauenda: sed talia sunt pacta illa & conuenta, quæ cum hæreticis, seu infidelibus, de toleranda hæresi, à Principibus Christianis ineuntur &c. Maior patet. Quia talia pacta adeo natura sua Reipublicæ sunt perniciosæ, vt in extremum eius exitium, totamque fidei & Ecclesiæ Catholicæ ruinam aperte vergant. Cum enim nullo iure, sed sola iniuria alterius partis contrahentis nitantur, omnem viam rationemque iustitiæ intercludunt, qua ipsæ in futurum accessus obstruatur; quando eadem illa via, eodemque titulo quo aduersa pars, in perniciem Catholicæ Religionis, vnâ eiusmodi pactationem extorsit, similiter possit successu temporis, vbi eidem commodum videbitur, nouas alias iteratasque pactationes, sine fine, ad plenum vsque Catholicæ Religionis interitum, extorquere. Vbi enim pro iure & pactationis fundamento, est pacifcentis iniustitia, illic nullus iniuriæ terminus statui, aut præstinari potest. Quod magis ex sequenti probatione patefecit.

78 Minor eiusdem argumenti probatur. Quia pacta, quæ cum hæreticis seu infidelibus de toleranda hæresi ineuntur à Principibus Christianis

& Catholicis, communiter, si non semper, ex eo suam originem sumunt, quod ipsimet hæretici & infideles, eiusmodi pactationes per vim aut metum extorquent; cum tamen illi, hoc ipso, quod infideles & hæretici sunt, ad hanc rem ius nullum habeant; non magis, quam perfidus aut fugitiuus miles ius habet, ad proprium vexillum erigendum, militumque ac militiæ priuilegijs gaudendum.

79 Sexto probatur eadem assertio, ab experientia & incommodis, quæ eiusmodi pacta & promissa hæcenus Catholicæ fidei & Ecclesiæ, ipsique etiam politiæ attulerunt. Tantum enim abest, vt ea ad publicam quietem, firmamque & constantem aliquam pacem constituendam profuerint, vt potius in maius semper Ecclesiæ publicæ boni exitium excreuerint. Id quod vna mecum facile sentiet, quisquis Imperij acta, à prima Lutheri defectione, sincere expendere voluerit. Quanta enim hæcenus ad pacem politicam, inter varias credendi formulas, faciendam, per tentata non sunt? etiam nouis semper cessionibus & condonationibus, ex parte Catholicorum, non absque ingenti Ecclesiæ Catholicæ damno interuenientibus; & tamen adeo nihil ea condonatione & lenitate perfectum est, vt semper in deterius non solum Catholicæ Religionis status in Imperio rueret, sed insuper etiam ea re nouis semper motibus ac dissidijs quasi via stereretur.

80 Damnatu iam initio, ab optimis Imperatoribus fuerat Lutherus; à Maximiliano I. Augustæ, literis ad Leonem X. Pontificem, datis Anno 1518. quæ extant tom. 1. Lutheri latino Wittenberg. fol. 203. item à Carolo V. in conuentu Wormatiensi, ex communi statuum Imperialium consensu Anno 1521. vbi habetur tomo 2. Lutheri latino Wittenbergen. fol. 441. Ipsa quoque Augustana Confessio vix nata, mox damnata fuit in comitijs Augustanis, ab eodem Carolo V. ac ceteris statibus, qui *obedientes Imperij sui* vocantur, in peculiari edicto, Anno 1530 simulque expresse cautum, ne ante Concilium in receptis ab Ecclesiâ dogmatibus quidquam innouaretur: eratque hæc via optima ad pacem solidam in Imperio stabiliendam, si ei constanter insistere licuisset, aut libuisset.

81 Sed quid factum? Turcæ Austriam inuadentis metu iniecto, vt apud ipsum Sleidanum lib. 8. historia legitur, Anno 1532. in conuentu Norinbergensi, toleratur primum à Carolo V. Augustana Confessio, hac tamen expressa moderatione addita, vt A Catholicis præter scriptum illud exhibitum Augustæ, circa Religionem, nihil innouent, nihil doceant, nihil euulgent, & intra hos fines permaneant, ad vsque Concilij tempus; eaque toleratione pax publica Imperij sancitur, vt scribit etiam Osiander in chronico fol. 210. & 212. Verum aduersarij huic decreto & cautioni minime steterunt, nouis semper chartis, librisque, & contumelijs ingentibus, in confessione Augustana minime contentis de Romano Antichristo, &c. aduersus Romanum Pontificem, Imperatorem, ac Principe;

Catho-

Catholicos, totamque Ecclesiam orthodoxam, temere sparsis, ac in dies magis magisque propagatis.

82 In Comitibus item Ratisponensibus, Anno 1541. ab eodem Imperatore Carolo denuo pax firmatur in hunc modum, ut ijdem A Catholicorum historici notant: *Cæsar quod ad religionem pertinet, & lites omnes, de quibus ambigitur, an sint religionis nec ne, sed & proscriptiones, publicæ quietis causa, donec aliquo vel Concilio vel conuentu (ad quem scilicet Pontificis auctoritas per legatum accederet) res cognoscatur, suspendit.* Cæterum aduersarii neque hac pacis transactione diu contenti, Anno 1546. ingentibus copijs Imperatorem, quasi pro mercede factæ condonationis inuadunt; eo consilio & conatu, ut illum, si possent, penitus etiam ex Imperio eliminarent.

83 Sed cum res, Deo bene fauente, aliter cecidissent, ipsique victi in potestatem Imperatoris venissent, mox anno subsequenti, in comitijs Augustanis Anno 1547. & 1548. Carolus Imperator Octobris die 28. inquit Sleidanus libro 19. hist. consentiente Osiandro fol. 422. & sequenti, ut omnes Concilio se submittant petat, & cum Palatino & Mauritio priuatum agit, ut assentiantur, & illi demum Octobris die 23. assentiantur. Sancita interim fuit formula quædam Religionis, quæ interim dicebatur; in quam ipsi Protestantes; (tametsi in singulis articulis propemodum eorum religio particulatim ibidem reiecta & damnata fuerit) consenserunt: adeo ut aduersariorum quoque scriptor Melchior Goldastus, in suo tomo constitutionum Imperialium, eam religionis formulam appellet, Caroli V. Imperatoris Augusti declarationem religionis, quæ constituit exercitium Religionis, quale interim esse debeat in Imperio Romano. usque ad definitionem Concilij generalis, publicatam & promulgatam, & a statibus Imperij acceptatam, in Comitibus Augustæ 25. Maij, Anno 1548. Quæ quidem religionis formula etiam habetur tom. 3. Conciliorum editionis Colonienfis per Surium pag. 846.

Certe Imperator ipse Carolus in eo edicto testatur, se cum communibus Imperij statibus atque ordinibus consultando & deliberando egisse, ut vestigijs SS. Patrum & Maiorum suorum insisteret, qui semper in Religionis causa ad sacra Concilia confugerent, & ab ijs doceri, & informari erant soliti, instituto huic Concilio adhaerere, eiq; se submittere, decretaque eius expectare, & mandata seruare, uno consensu promiserunt.

84 Sed ne sic quidem aliquid effectum. Neque enim aut promissis, aut legibus & decretis Imperij steterunt aduersarii: sed mox Anno 1552. nouo bello aduersus Imperatorem & statum Catholicos suscepto, constitutæ pacis & transactionis terminos perregerunt; ac eo usque demum Regem Ferdinandum iniusta vi & armis adegerunt, ut in transactione Passauiensi, ea omnia, quæ Catholicis ipsi ad id usque tempus inique ademerat, Episcopatus, Abbatis, Præposituras, aliaque bona quam plurima, cum ingenti Ecclesiæ Catholicæ damno & præiudicio cedere vellet; ita tamen ut posthac ab iniurijs abstinerent.

Verum neque sic pax consequuta. Nihilominus enim Albertus Brandeburgicus, palam reprehendit

sâ ea concordia, passim per Germaniam armis grassari perrexit: quem idcirco Anno 1553. eiusdem alioqui religionis consors Mauritius Saxo, missis literis, de communi Principum & ordinum consilio reprehendit, eidemque publicum bellum indicens, ita inter cætera scripsit, ut est apud Sleidanum lib. 25. *Cum nuper intra fines Imperij natum esset bellum, Rex Ferdinandus, adiuantibus alijs, in id operam dedit & elaborauit, ut discederetur ab armis, in eoque consentientes tandem habuit Imperij Principes, belli Duces, ac demum permissu Cæsaris pacem constituit: quæ cautum est inter alia, non solum ut nihil contra fiat, sed ut ijs etiam, qui periclitantur, auxilia subministrantur. Eam vero tu non modo recusasti, verum etiam ad præcipui nominis Principes aliquot ausus es aperte scribere, ad Germania summum dedecus ac detrimentum illam pertinere, ac prodicionem potius appellandam esse. &c.*

Hinc ut pax Germaniæ turbata, denuo firmitus stabiliretur, Augustæ in Comitibus (ut videre est in recessibus Comitiorum germanicè editis) Anno 1555. non solum transactio Passauiensis confirmata; sed insuper etiam hæc ampla & absoluta pacis formula constituta & sancita fuit, his verbis: *Quod si talis concordia his vijs generalis Concilij, nationalis Synodi, colloquij, aut Imperialis conuentus non consequeretur, nihilominus prædicta pacificatio, usque ad perfectam & absolutam de religione & fide concordiam, suas vires habeat atque conseruet: sicque adeo iuxta dicta, & vniuersim, constans, firma, absoluta, & perpetua pax decreta & constituta esto.*

Addita tamen ibidem hæc restrictio fuit: *Omnes alie religiones, quæ cum alterutra prædicta (Catholica & Confessione Augustanæ) non conspiciant, in hac pacificatione non contineantur, sed omnino excludantur.* De qua re ex ipsis etiam Lutheranis Martinus Kemnitius in epistola data 24. Ianuarij Anno 1582. ad Illustrissimum Ioannem Georgium Electorem Brandeburgicum ita scribit: *A pace publica sacramentarij, quamdiu in sua impia damnataque opinione permanent, omni tempore excluduntur: & Lucas Osiander in suæ historiæ Ann. 1555. fol. 622. ad marginem hæc annotat: Calvinista hic excluduntur à pace religionis.*

87 Sed anne demum hac saltem ratione, tamque profusa Catholicorum condonatione pax obtenta? Minime. Nam & à nonnullis noua insuper Monasteria, Præpositura, aliaque bona Ecclesiastica Catholicis per vim adempta; eaque, non obstante etiam sententiâ in Camera Spirensi aduersus iniustos detentores & occupatores lata, pertinaci vi etiamnum retinentur. Sed & Calvinista in pacis constitutæ formulam quantumuis ab ea non solum ex verbis citatis, sed etiam communi Lutheranorum æque ac Catholicorum iudicio exclusi, intrudere se per vim conituntur; aperte simul ante hac professi, in his cedere, aut ullam transactionem admittere se non posse. &c.

88 Ecce quo his pacificationibus, condonationibus, transactionibus deuentum sit, ut & vetus scilicet illa, solidâ vniuersi fidei consensione nixa,

pax adempta sit Germaniæ: nec alia etiam vlla, quam tumuis sæpius reformatæ ac renouatæ pacis formula frui Catholicis, alijque pacificis Imperij statibus liceat; quin semper vltra concessos limites pars aduersa, quæ turbulento Caluini Spiritu agitur, progressa nouis molitionibus, nouisq; iniurijs in Catholicos, aliosq; pacificos Imperij status grassari pergat; nunquam pedem hura, manusue cohibitura, donec sensim iisdem pacificis Imperij statibus, si modo per vires liceat, oppressis, & Prouincijs bonisque Catholicorum accisis vel occupatis, vires eorundem penitus obterat & eneruet, ad certissimum Imperij, ac totius Catholicæ Religionis in Germania, imo etiam in adiacentibus alijs Prouincijs excidium: vt vel hinc hæresis indolem vere ab Apostolo 2. Timoth. 2. vers. 17. descriptam fuisse agnoscas cum ait, eam instar fædi ac pestilentis canceris & carcinomatis perpetuo serpere, atque sensim cæteras etiam sanas corporis partes depascere.

89 Qui vero præsentis tragediæ Bohemicæ originem accuratius voluerit disquirere, plane deprehendet, ex literis Maiestatis, vt vocant à Cæsare Rudolpho concessis fuisse profectam; quas cum aduersarij vltra terminos concessos & expressos extenderent; nec tamen in ea re assentientes habentem regios Præfectos, ipsi sumque Cæsarem, mox in eos correptos armis vi vindicandam eam sibi licentiam sumpserunt, quam in literis concessam falso præiudicauerant, vt videre est tum ex relatione Francoforti edita Anno 1618. pag. 19. tum ex ipsa Bohemorum apologia. Maiestatis literæ si concessæ fuissent nunquam, nulla etiam de interpretatione ac sensu extitisset quæstio; nulla de violata fide querela; nulla seditio. Sed quia, vt dici solet, digitum semel tenebant, totam facile manum ad se pertrahi posse existimauerunt. Ita vel hoc etiam exemplo discimus, nunquam aduersarios, qui semel Caluini Spiritum hauserint, intra concessos terminos sistere, sed semper vltius, si vires suppetant in vetitum niti, & ad illicita contendere; imo ipsis etiam Catholicorum condonationibus ad nouas iniurias inferendas abuti. Ex quibus deniq; manifestum est, quam eiusmodi pactiones & conuenta, & Ecclesiæ Catholicæ, & ipsi etiã politia, paci; & quieti temporali per se ac sua natura sint exitiosa; quæ proinde absque summa necessitate ineunda aut probanda nunquam sunt.

90 Quod denique septimo probatur, ipsorum etiam aduersariorum praxi & confessione. Neque enim Imperij Principes A catholici in suis Prouincijs fidem à sua, quam profitentur, alienam solent permittere, multoque minus ad eam permittendam pacto se obligare. Et valde sane ridiculum est, quod Ministri Coburgenses in confutatione scriptoris cuiusdam Austriaci, paucis ante annis §. 510. fol. 957. scripserunt: *A Principibus Lutheranis Catholicos non fuisse tyrannice eiectos & expulsos; sed permissam ijs fuisse libertatem credendi, & acceptandi Lutheranam religionem: id si non facerent, decretum, in alia loca se conferre ut possent;*

quali vero non etiam deberent. Ita nimirum in suis libertatem vocant, quam in nostris placet diuersa nomenclatura tyrannidem.

Sed & diserte Lutherani Centuriatores Centuria 7. pag. 14. eiusmodi pacta & conuenta in sua religionis præiudicium inita detestantur. Considerent, inquit, omnes sanæ tantum mente præditi (non iam de pijs Deumque timentibus loquimur) qualis sit iustitia vel æquitas, quam conformis ipsi rationi, quod latronibus ac lupis, hoc est, hostibus animarum (quid enim nocentius est animabus falsâ doctrinâ) securitas & libertas permittitur, vt voce, stylo, libris longe lateque per orbem Christianum dispersis, lucem verbi diuini obscurant, gloriæ Dei detrahant, Spiritum Sanctum turbent, animas hominum in æternum exitium & regnum diaboli pertrahant? & contra autem veris, sinceris, fidelibus animarum curatoribus non relinquere liberum (vti nimirum fit apud Sectarios) quidquam opponendi & turbandi lucem veritatis patefactæ, vindicandi gloriæ Dei, monendi oculos, vt acuta & cicutas ipsorum præstigiatorum vitent, fugiant & execrentur. Cogitent, inquit, omnes qui hominum vocabulo digni censeri volunt, an non atroci & crudeli hoste emergente, qui Regionem aut Rempublicam inuadit, intendit, ædes, auferit bona, ciues ubicunq; potest caput, truncat manibus ac pedibus, atq; ita abijcit; an non in quibus ibi Magistratus hostem nominatim publice voce ac scriptis indicant, qualis iam ille sit, quod ei nomen sit, corporisq; habitum quasi depingunt, ubi soleat vagari, aut latrocinia sua exercere demonstrant & monent, vt vnusquisq; sibi caueat, armis se instruat nec aliquid damni accipiat? Itæ cum omnes gentes etiam faciant, & iudicent eum Magistratum, qui id negligit aut conuict ad mactationes ipsorum subditorum, odio & omnibus diris atq; execrationibus dignum esse, cur igitur in regno Christi, ubi Ministri verbi sunt animarum curatores, id ne fiat prohibetur? O quam seueram & tristem vocem aliquando in nouissimo die omnes illi politici audient, quicunq; eandem sunt, qui diabolo hac ratione ad plurimorum animas trucidandas libertatem permiserunt, potestatemque contulerunt, CHRISTO vero ipsi & Spiritui Sancto fræna in eis iniecerunt, ne quid contra hisceret. Ita Lutherani pro sua religione, nos verius pro nostra iudicamus.

Caluinistæ vero multo hic etiam durius, nec dicam crudelius verbo & factis docent, vt in Amuleto castrensi cap. 3. & 6. fufius ostendi. Certe is ipse noui cuiusdam syncretismi suafors, & fucati Irenici sictor David Paræus in caput I. Epist. ad Roman. his verbis scribit: *Magistratus Christianus non debet confusionem in religione permittere, sed solam veram religionem tueri atque defendere.* Ex quibus omnibus satis patet, quia assertio superius proposita, per se loquendo, & quoad fieri potest libertatem credendi nec permittendam, nec promittendam esse. Nunc quæ super sunt prosequamur.

94 ASSERTIO II. Sed & vt à Principe Catholico in sua ditione, siue ex parte obiecti seu religionis amplexandæ, siue ex parte temporis, absoluta vndique & incircumscripcta, adeoque perpetua credendi libertas, pacto aut iuramento concedenda firmetur, moraliter & practice vix vnquam licite fieri potest, Quoad hoc

sentio cum auctoribus tertiæ sententiæ; nec alijs, ut opinor, Doctoribus, qui hac de re scripserunt, magnopere repugnantibus.

Ratio primæ partis est; quia eiusmodi pacta, quod omnes fatentur, iniuri non possunt, nisi vel maioris mali vitandi, vel maioris boni consequendi gratia: atqui moraliter vix vnquam fiet, ut prudenter iudicetur inter Christianos, siue ad maius malum vitandum, siue ad maius bonum consequendum, esse necessarium aut vtilem cuiusvis etiã impiæ ac superstiosæ religionis permissionem; quando nihil in Republica Christiana pestilentius cogitari potest, quam libertas credendi quilibet, ipsumque adeo Iudaismum, Turcismum, Ethnismum seu Atheismum prohibito profitendi; cum nec in veteri Romanorum adhuc gentilium Imperio vnquam, & vix inter barbaros talis credendilibertas concessa reperitur.

95 Ratio secundæ partis sumitur ex fundamentis primæ sententiæ. Quia omnis eiusmodi ex parte temporis absoluta & indefinita pactio seu conuentio, per se loquendo, & quantum est ex natura rei, omnem Principi etiã in perpetuum adimit facultatem permissionis hæresis ex sua Prouincia exterminandi; etiã si mutatis rerum circumstantijs id quandoque oportunitus esset futurum; semper enim vi sui pacti inhibebitur, ne id vnquam ausit facere, si modo violatæ fidei reus haberi non velit, ut dicitur dubio sequenti. Vt vero eam potestatem auferri sibi Princeps patiatur, committere nunquam debet, ut primam sententiam recte argumentantem vidimus.

96 Quare etiã Ambrosius epist. 33. potius moriturum se professus est, quam vt basilicæ ius ab Ecclesiâ alienatum hæreticis traderet. *Conuenior, inquit, à Comitibus & tribunjs, vt basilicæ fieret manura traditio, dicentibus Imperatorem iure suo vni; eo quod in potestate eius essent omnia. Respondi, si à me peccet quod meum est, id est fundum meum, argentum meum, ius huiusmodi meum, me non refragaturum; quamquam omnia, quæ mea sunt, essent pauperum. Verum ea quæ diuina, Imperatoria potestati non esse subiecta. Si patrum monium petitur, inuadite: si corpus, occurrat? Vultis in vincula rapere? vultis in mortem? voluntati est mihi: non ego me vallabo circumfusione populorū; nec aliarum tenebo, vitam obsecrans, sed pro altaribus gratis immolabor.* Et in sermone ad plebem intra basilicam: *Aduertitis, quid iubeatur, cum mandatur, Trade basilicam. Hoc est, dic aliquod verbum in Deum, & morere. Nec solum dico aduersus Deum, sed etiã fac aduersus Deum.* Ita magnus Ambrosius.

Dixi autem in assertione *Pix*; quia aliquando oppositum fieri posse, vt non affirmo, ita neque negare velim; minus examinare aut improbare, ea, quæ à summis principibus iam olim, vtique non sine magna causa facta sunt. Suum olim quisque onus portabit, & de eo rationem Deo reddet.

97 ASSERTIO III. Sed neque semper, quoties licet hæresim tolerare siue permittere, licitum est etiã Principi eam permissionem pacto aut iuramento firmare. Hæc assertio est contra

secundam sententiam superius relata; sed quæ meo iudicio apud omnes certa & indubitata esse debet. Ratio est; quia nuda permissio mali alicuius per se non auferit Principi potestatem ac facultatem, id malum, suo arbitratu, cum id oportunitus videbitur prohibendi ac tollendi. quod tamen facit pactum seu promissum de eo tolerando, vt dictum. Plus ergo requiritur, vt malum aliquod in Republica tolerandum pacto aut iuramento firmetur, quam vt simpliciter ac nude solum toleretur. Quod cum in permissione cuiuslibet mali verum habeat, tum multo verius censendum est in re præsentis; vbi de permissione summi alicuius mali, videlicet hæresis, agitur.

98 Neque obstat oppositæ sententiæ fundamentum; ad quod dupliciter respondetur. Cum enim dicitur; quod licitum est facere, etiã licitum est faciendum promittere, verum est per se loquendo; non autem si per accidens ex promissione malum aliquod seu incommodum oriatur, quod ex solo facto, seu permissione non oritur; vt in præsentis fieri demonstrauimus.

Deinde responderi potest: Quod licet permittere, etiã licitum esse permittendum promittere, vniuersim & absolute verum esse, si promissio illa in sensu accomodo accipiatur, vt nempe licitum sit promittere permittendum, quod & quamdiu licitum est permittere; ita nimirum vt si mutatis circumstantijs malum illud, seclusa etiã promissione, recte tolerari amplius non possit, tum nec promissio quidem ad id tolerandum obliget. Verum nec pacta absoluta hoc sensu intelliguntur; nec si pactum ita explicetur, aduersa pars vnquam hoc sensu promissionem acceptabit; nisi forte determinate certum aliquod tempus seruandæ pactiois definiatur, iuxta sensum assertionis sequentis.

99 ASSERTIO IV. Recte tamen eiusmodi pacta & conuentia, de toleranda hæresi, ad certum aliquod & definitum tempus inuentur; cum id prudenti ac moraliter certo iudicio necessarium iudicatur, ad maius aliquod malum euitandum, vel melius bonum obtinendum. Ita omnes huius temporis scriptores; speciatim Molanus libro 1. de fide hæreticis seruanda cap. 21. & 23. & libro 3. cap. 17. Becanus disp. de fide hæreticis seruanda, & alij. Ratio sumitur ex dictis. Quia quibus circumstantijs licitum est aliquid permittere, licitum est etiã permittendum promittere ac pacisci, vt dictum. Cum ergo certis circumstantijs concurrentibus, prudenter iudicatur, pro aliquo certo tempore, ad vitandum, maius malum, vel obtinendum melius bonum, necessarium esse hæresim tolerare, poterit etiã pro eodem tempore pactum & promissio intercedere, de eodem malo tolerando; quando quidem tunc ex pacto & promissione nullum Reipublicæ aut Ecclesiæ incommodum obuenit, quam quod cum ipsa necessaria toleratione mali coniunctum est; aut si quod præterea incommodum sequitur, id ipsum vel præuisum non est, vel certe prudenter iudicatur alteri euidam maiori malo vel bono postponendum. Atque ad hunc etiã modum

video, tum in Imperio initio defectionis; tum etiam nuper in Belgio, pacta cum Sectarijs de libertate religionis inita, à summis & potentissimis principibus fuisse conformata.

100 Dixi tamen, prudenti & moraliter certo iudicio iudicatur; quia suspicio & leuis timor mali, præfertim qualis ex parua confidentia erga Deum, in hominibus politicis sæpe oriri solet, hac in re procul habendus est, simulque aduertendum, sæpe Principem Catholicum ad eiusmodi pacta ineunda compelli, non tam ob hostium potentiam, quam ob parum fidam suorum Prouincialium operam & assistentiam; quo quidem casu, etsi Princeps excusari possit à culpa rei Catholicæ male procuratæ; illi tamen, quorum vecordia Princeps in eam necessitatem coniectus est, à graui peccato excusari nequaquam possunt.

101 ASSERTIO V. Quod si tempus & locus patriatur, nullumque adeo in mora periculum sit, consultum, imo etiam necessarium erit, super eiusmodi pactis & conuentis, an & quatenus licite fieri possint, Romanum Pontificem consulere. Id consultum esse tradit Molanus libro 3. cap. 12. de fide hæreticis seruanda, ubi ait: *Itaque ut utrinque auferatur dissidentia, nihil tutius est, quam ut in rebus tanti momenti, & quæ periculose tractantur, ipsius etiam Maximi Pontificis auctoritas interueniat: ut quod semel bene tractatum est; postea absque scrupulo & remorsu retineatur, quamdiu aduersarius aperte pacta non transgreditur.*

Sed cur etiam hoc necessarium videatur, duplex est ratio. Prima; quia cum in eiusmodi pactis & conuentis tractetur non de villis aut agris; nec de vllis rebus temporalibus; sed de religione rebusque spiritualibus; ac simul per ea salutem ex consequenti derogetur communibus iuribus & legibus Ecclesiæ, ad quæ alioquin tuenda Principes ipsi, velut Ecclesiæ protectores obligantur, necessarium videtur, per se loquendo, ut ea inconsulto Summo Pontifice, ad quem eiusmodi causæ pertinent, non ineanatur; cuius est statuere & iudicare, quid præfenti Ecclesiæ statui expediens sit. Altera causa est, ut pacta eiusmodi & conuenta firmiter subsistant; ne forte si postea Pontificis auctoritate ex causa nonnunquam (iuxta dicenda dubio sequenti) irritentur, noua scandala perturbationesque in Ecclesia subsequantur.

102 Idem docet Robertus Swertius dissert. de fid. hæret. seruanda sect. 9. ubi ait: *Principi seculari nulla ratione permittitur, hæreticis licentiam tribuere hereses suas docendi: atq; adeo contractus ille iniustus & in Ecclesiæ præiudicium; nisi auctoritate eius, qui sacris præest, roboretur; sicuti in inducijs nostris (Belgicis) factum scimus. Ratio autem à priori hæc est. Nunquam permittitur, ut inferior scilicet secularis Princeps, in superioris, id est, Pontificis tribunal inuolet. Sicuti si Romanus Pontifex sine causa disponat de bonis Principis secularis, ea alienando, aut donando, donatio illa siue dispositio nullius omnino valoris sit; pari ratione siquid Princeps secularis attentet, in præiudicium Ecclesiastica potestatis, aut contra eam aliquid statuas, & pacificatur, pactum illud nullum futurum. Quare qui solida fide vera irrefragabilia, & nunquam violanda desiderat, aucto-*

ritate tum seculari, tum Ecclesiastici Principis imploret. Hactenus ille. Sed quod addit tale pactum etiam inualidum esse, dubio sequenti expendetur, ubi de valore & obligatione talium conuentuum ac promissionum agendum.

DVBIVM IV.

An & quousq; eiusmodi pacta & conuenta de toleranda religionis libertate obligent, ac necessario seruanda sint.

S. Thomas 2. 2. q. 10. a. 11.

103 DIXIMUS dubio præcedenti, posse nonnunquam à Principibus Christianis pacta quædam & conuenta de falsa aliqua religione toleranda iniri, sed an & qua ratione obligent, hoc dubio discutendum restat. In qua re illud inter omnes constat, promissi fidem, & pacta non esse seruanda, si pars altera, cui fides data, prior fidem fallat, iuxta expressam regulam Iuris 78. in 6. vt docui etiam in Amuleto Castrensi c. 2. & fufius persequitur Ioannes Molanus de fid. seru. lib. 1. cap. 14.

Cæterum difficultas potissimè est in his casibus. Nimirum I. Si pacta eiusmodi minus prudenter ac consulto, nec sine peccato inita sunt. 2. Si mutatis rerum circumstantijs, incipiant esse pernitiosa Reipublicæ, vel Ecclesiæ. 3. Si per vim, vel fraudè extorta sint, præsertim à subditis rebellibus. 4. Si summo Pontifice inconsulto inita, eidem postea improbentur, vel ab eo etiam irritentur. De qua re duæ possunt esse extremæ sententiæ. Prima; in his casibus pacta eiusmodi non obligare, eo quod vel sint iniuste extorta; aut illicita. Secunda; ea vsq; adeo esse valida, vt quamdiu pars altera fidem non frangit, absolute & necessario seruanda sint, non obstante vlla etiam Pontificis dispensatione. Nostra vero sententia in sequentibus assertionibus consistit.

104 ASSERTIO I. Eiusmodi pacta & conuenta inter Principes, non habentes in sua administratione superiorem, legitime inita, per se loquendo, ac ubi vis aut fraus nulla interuenit, necessario etiam in conscientia seruanda sunt. Ita Molanus libro 1. capit. 25. 26. 27. & 28. Becanus in disput. de fide hæreticis seruanda capit. 7. & in aphorismis Iesuitarum, & in quæstionibus miscellaneis quæst. 4. & sequent. Hermas Letmatius de fide hæreticis seruanda, Robertus Swertius dissert. de fide hæreticis seruanda sect. 8. & alij Catholici scriptores omnes. Probatur ex scriptura, quæ grauitè improbat, & vindicatas fuisse docet fæderum violationes. Vt patet ex fædere filiorum Iacob cum Sichem, Genes. 34. & 49. ex fædere Mesa Regis Moab cum Israel 4. Reg. 3. ex violato fædere Sedechiæ Regis Iuda cum Nabuchodonosor Rege Babylonis 2. Paralipp. 26. & Ezech. 17. Denique ex ipso fædere Israelitarum cum Gabæonitis, licet ab initio per fraudem elicito, sed postea voluntarie comprobato & confirmato, Iosue 9. & 2. Reg. 21. Ratio est; quia iuris diuini & naturalis est, pacta & conuenta, præsertim publica, & publica auctoritate inita,

per se loquendo, seruanda esse. Accedit, quod omne humanae societatis vinculum rumpi necesse est, vbi pactis & conuentis nulla est fides, aut nulla esse existimatur.

105 Neq; hanc assertionem aperte negant Sectarij, sed potius calumniantur Catholicos Doctores, quasi ipsi nullam hæreticis fidem seruandam esse doceant. Sed est manifesta calumnia, vt citati demonstrant. Obijciunt primo Conradum Brunum de hæret. l. 3. c. 15. & Simancham Catholicarum Institutionum c. 46. quasi docuerint, aut nunquam esse licita pacta eiusmodi cum hæreticis, aut non esse valida, adeoque fidem hæreticis seruandam non esse. Sed hi vniuersim ita non sentiunt; sed limitate & in certis casibus loquuntur. Brunus ea pacta esse illicita docet, per se loquendo, & extra calum necessitatis, vt nos etiam docuimus. Vterque etiam docet, inuolida esse pacta cum hæreticis, in rebus illicitis, vt pluribus demonstrat Heissius noster in refutatione aphorismorum Iesu. cap. 2. aphorif. 1. à n. 47. Siquidem Simancha ipse loc. cit. ait: *si fides hæreticis data esset à Principe, vel publica potestate, exacto seruanda esset: si modo quod addidisset, non sit de illo genere rerum, quas lex aut inspirata, aut naturalis vetat præstare.*

106 Secundo obijciunt Concilium Constantiense, in quo hæreticis, Hussio & Hieronymo Pragensi & re ipsa fidem seruandam non fuisse, & vniuersim hæreticis seruandam non esse doceri, aiunt. Respondetur, vtrumque falsum esse. Nam Hussio quidem à Concilio salui conductus fides data nulla est, à Sigismundo Imperatore data est; sed in communi forma, adeoque contra violentiam iniustam, salua semper iustitia, & iuris executione; addito simul interdicto, quo eidem sub poena capitis prohibuit fugam: quam conditionem cum Hussius non seruasset, & à fuga retractus, nollet hæresin abiurare, à Concilio velut hæreticus damnatus, degradatus, & sæculari brachio puniendus traditus est, absque vlla violatæ fidei culpa, iuxta communes iuris Cæsarei leges, L. *Quicumq;*. Cod. de hæreticis.

Hieronymus item Pragensis accepit quidem saluum conductum, non ab Imperatore Sigismundo, sed à Concilio Constantiensi; verum hac ipsa clausula expresse addita, *salua semper iustitia*, vt habetur in eodem Concilio session. 6. Qui proinde cum præsens, disputando, de hæresi conuictus esset, eamque abiurasset, vt videre est in eodem Concilio session. 19. postea denuo in hæresin relapsus, cū fuga se subduxisset, reductus, & absq; vlla iniuria exustus est, ibidem sess. 21.

107 Ad doctrinam vero eiusdem Concilij quod attinet, nusquam in eo statuitur, fidem hæreticis seruandam non esse. Sed in hunc modum solum decernitur session. 19. *Præsens s. Synodus, ex quouis saluo conductu per Imperatorem, Reges, & alios sæculi Principes hæreticis, vel de hæresi diffamatis concessio, nullum fidei Catholicae, vel iurisdictioni Ecclesiasticae præiudicium generari, vel impedimentum præstari posse seu debere declaras, quo*

minus dicto saluo conductu non obstante, liceat iudici competenti & Ecclesiastico, de huiusmodi personarum erroribus inquirere, & alias contra eos debite procedere, eisdemque punire quantum iustitia suadebit, si suos errores renocare pertinaciter recusauerint; etiam si de saluo conductu confisi ad locum venerint iudicij, alias non venturi: nec sic promittentem, cum fecerit, quod in ipso est, ex hoc in aliquo remansisse obligatum. Quod quidem decretum & per se rationi maxime consentaneum est; quando superior legibus aut pactis inferioris non ligatur, vt omnes Iureconsulti docent, ex Capit. *Cum inferior*, Extra de maiortate & obedientia; & fidem hæreticis seruandam non esse, nulla ratione indicat.

108 Tertio obijciunt duo, vt vocant, Concilia Lateranensia; primum est Concilium Romanum IV. sub Gregorio VII. vbi dicitur: *Nos sanctorum prædecessorum nostrorum statuta tenentes, eos qui excommunicationis fidelitate, aut sacramento constructi sunt, Apostolica auctoritate à sacramento absoluisimus; & ne sibi fidelitatem obseruent, omnibus modis prohibemus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* Idem refertur Canone, *Nos Sanctorum* 5. quæstione 6.

Alterum est Concilium Lateranense sub Innocentio III. vbi ita loquitur Pontifex: *si vero Dominus temporalis requisitus, & monitus ab Ecclesia, suam terram purgare negligeret ab hæretica fæditate, excommunicationis vinculo innodetur; & si satisfacere contempserit intra annum, significetur hoc Summo Pontifici, vt ex tunc ipse Vasallos ab eius fidelitate demittat absolutos, & terram exponat Catholicis occupandam, qui eam exterminatis hæreticis, absque vlla contradictione possideant.*

109 Respondetur, neutrum decretum ad institutum quidquam facere, non solum quia in neutro decreto sermo proprie est de hæreticis; sed potius de Catholicis, vt ea decreta legentibus patebit; verum etiam quia in neutro decreto decernitur, fidem excommunicatis nullo modo seruandam, sed solum est sermo de speciali fide & iuramento, quo subditi suis dominis adstringi solent, à quo iuramento, demptâ scilicet Excommunicato, per Summum Pontificem, tanquam supremum Ecclesiæ caput, iurisdictione, subditi absoluuntur; iuxta ea, quæ de pœnis hæreticorum superius dicta sunt: quin autem specialis aliqua conuentionis, seu pacti præsertim publici fides, ex iusta causa initi, hæreticis vel excommunicatis seruanda sit, nullo modo negatur.

110 Quarto obijciuntur quædam decreta Pontificum, præcipue Gregorij IX. in epistola ad Archiepiscopum Mediolanensem, vbi ait: *Absolutos se nouerint à debito fidelitatis, & totius obsequij, quicumque lapsis manifesta in hæresin aliquo pacto quacunque firmitate vallato tenebantur obstricti.* Simile est decretum Sixti V. aduersus Regem Nauaræ, & Principem Condæum, propter hæresin olim excommunicatos.

Respondeo, neque ista decreta ad institutum pertinere; postterius enim nec de pactis publicis agit, quæ cum hæreticis inita sint; & particulare

111 est, quod alijs nihil præiudicat. Prius vero decretum loquitur de pactis, quæ cum aliquo, ante lapsum eius in hæresin fuerunt inita, non autem de pactis publicis, quæ cum ipsis hæreticis & infidelibus publica præsertim autoritate legitime ineuntur.

Quare concludo cum Molano libro 3. de fide hæreticis seruanda cap. 10. cum ait: Fateor quidem, esse aliquo numero Iurisconsultos, qui doceant, fidem priuatam hæretico, quia est hostis publicus, seruandam non esse. (quod ipsum tamen hodie in Imperio circa toleratos hæreticos locum non habet:) sed nullum, inquit, scio Theologum, neq. etiam clari nominis Iurisconsultum, quin conformiter doceant, fidem publicam hæretico seruandam esse; de quo solo præsens controversia instituitur. Ita Molanus.

Qui tamen libro 1. cap. 29. recte docet, etiam fidem priuatam, quæ in Reipublicæ damnus non vergat, per se loquendo, hæreticis seruandam esse, vt colligitur etiam ex Couarruuia, Aiala, contra Zafum apud eundem l. 1. c. 17. Certe toleratis hæreticis in imperio etiam priuatam fidem seruandam esse, indubitatum est.

112 **ASSERTIO II.** Eiusmodi pacta & conuenta seruanda sunt Principi, etiam si initio minus prudenter & circumspecte fuerint inita; quamdiu legitima Superioris auctoritate non irritantur. Ita videtur habere communis sententia apud citatos: estque id commune omnibus pactis & iuramentis, vt sola per se inconsideratio siue imprudentia alterius contrahentis ea irrita non reddat: esto ob eam inconsiderationem peccauerit promittens & contrahens: dummodo res ipsa, quæ promittitur, non sit per se mala. Ita enim promissio mutua matrimonij, etiam absque parentum scitu & consensu facta, obligat; etiam si ea promissio non omni culpa vacauerit. Ita etiam qui iuramento promisit, se ad carcerem tyranni rediturum, per se loquendo, non peccat, si iuramento satisfaciat; licet aliqui temere Tyranno ad necem se offerre non liceat. Ita etiam promissio iurata donationis, quamuis aliquin prodigæ, per se loquendo, implenda est.

113 Ratio est; quia licet quæ eiusmodi sunt, secluso pacto & iuramento, non liceant, tamen accedente iuramento, ob eam causam licita fiunt, quod cum maius malum existimetur esse, circa res eiusmodi pacta & iuramenta non seruare (ne scilicet humanæ societatis vinculum, quod fide pactorum & iuramentorum potissimum continetur, dissoluatur) iam hoc ipso necessitate fidei seruandæ cohonestantur; ita vt circumstantia illa praua ipsam quidem eiusmodi promissionem, non autem materiam promissionem afficiat & dehonestet: quod tamen de alijs rebus intrinsece malis dici nullo modo potest. Et confirmatur assertio; quia aliqui via aperiretur, qua omnium prope pactorum & conuentorum valor negari, aut sane in dubium vocari posset.

114 **ASSERTIO III.** Sed etsi pacta eiusmodi & conuenta initio, boni publici causa, legitime inita, postea successu temporis, mutatis rerum circumstantijs, communitati seu Reip. grauia

& incommoda incipiant esse, existimandum non est ea vim nullam deinceps habere. Ita recte Molanus lib. de fide hæreticis seruanda cap. 14. cap. 12. vbi ait: *Velle rescindere fidem, quando illud, quod recte promissum est, aliquid mali vel consequitur, vel consequi videtur, quid hoc est aliud, quam omnem vim publicæ fidei enervare? Cum enim fœdera fere fiunt inter regna, Resp. Principes, & potestates, quam facile fœdere inito aliquid mali consequitur? Vnde si fides rescindi posset, non video, quomodo non dico omnis, sed vnus controuersa ciuili finis possit esse iuramentum, vel fides publica.*

115 Ratio est; quia hæc est mens contrahentium, vt inito pacto, tam eomoda, quam incommoda, vtrinq. exæquentur, & pari vtraq. pars incommodorum subsequenti periculo exposita, eavi pacti ex æquo tolerare teneatur. Et confirmatur, Tum quia aliqui itidem aperiretur ianua, ad pacta & conuenta pro arbitrio rumpenda. Tum quia vi ipsius pacti re ipsa transferretur aliquod ius in partem alteram, quam possessio iure spoliare, ob incommoda postmodum obuientia, non licet: sicut non licet retractare emptiones, aliosq. contractus, etiam si post initum contractum inde incommodum oriatur; & indecirco sera poenitentia alterum contrahentium incessat.

116 Quare quæ nonnulli ex Catholicis scriptoribus indicant, eiusmodi pacta cum hæreticis inita vterius non obligare, quam quousque, rerum circumstantijs non mutatis, ipsa hæresis, etiam secluso pacto, licite tolerari potuisset, siue ob maius malum vitandum, siue ob maius bonum consequendum, probare non possum; quia nemo hac ratione vlla pacta seu fœdera inuenta putabit cum alia parte contrahente, quæ non nisi tamdiu ad seruanda pacta se obligatam sentiat, quamdiu nullum ex pacto incommodum sentiat. Et quamuis secluso pacto, princeps, mutatis ita rerum circumstantijs, hæresin licite non toleraret, tamen supposito pacto, licite ac necessario tolerat; quando ab ea euellenda excludit moralis impotentia, ne fidem fregisse videatur, vt in simili dictum assert. præcedente.

117 **ASSERTIO IV.** Sed neque pacta eiusmodi eo ipso continuo irrita censenda sunt, quod à Principe cū subditis rebellibus necessitate quadam, seu spe maioris boni ineuntur. Ita docet contra nonnullos Molanus lib. 1. de fide hæreticis seruanda cap. 3. & lib. 4. cap. 4. vbi ait: *Quæritur an conuentiones, quas subditi per rebellionem extorquent, seruandæ sint, an non sint. Quidam asserunt seruandas non esse. Quæ sententia si vera sit, irrita erunt, & illis omnia pacta, quæ hæcenus Alexander Farnesius, & auunculus eius Philippus Catholicus Rex (huiusque filius Philippus III.) cum rebellibus subditis transigerunt; quod pietissimæ eorum aures horrent audire. Sciunt enim, non decere Principem labium mendacis, & nullam rem vehementius Reipub. continere, quam fidem. Sciunt, non modo publica cum hostibus, sed etiam priuata cum quibuscunq. pacta sancte seruanda esse, ac fidem rerum promissarum maxime apud Principem consistere oportere. Didicerunt in schola Christi illud Apostoli Ephes. 4. Induite nouum hominem, qui secretorum*

Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo. Itaque facessat perniciosum & sediciosum illud dogma; quod castæ aures audire nolunt. Quamquam enim magnum discrimen constituitur inter rebelles & hostes; eo quod rebelles nullum habeant ius hostile; ex usu tamen loquendi hostes vocantur omnes, contra quos arma feruntur. Et sicut usu loquendi hostes dicuntur, ita eadem phrasifiduciantur iure belli pacem, inducias, pacta, redemptionem, & similia postulare. Atque ut demus, his nihil belli iure deberi, debentur tamen eis quæcumque per conventiones promittuntur. Hactenus Molanus.

118 Ratio sumitur ex dictis. Tum quia licet rebelles subditi nulla eiusmodi fæderis, aut pacti societate digni sint, cum quibus Princeps paciscatur; & vero etiam absque pacto, quibusvis medijs ad Principis voluntatem, debitumque obsequium compelli possint; Princeps tamen, hoc ipso, quod re ita postulante, cum eis pacisci in animum inducit, cedit quoad hoc iuri suo, ipsosque subditos eâ conditione constituit & habet, qua cum illis, velut hac in re sui iuris, pacisci possit. Rationi accedunt exempla potentissimorum Principum, non solum extra Imperium, sed etiam in ipso Imperio, ut ex dictis colligitur.

119 ASSERTIO V. Quod si vero eiusmodi pacta, ab altera parte per fraudem, fallamque informationem sint elicita, merito censentur robore ac valore carere. Ita sentit Martinus Becanus disp. de fide hæreticis seruanda cap. 10. & in responsione ad aphorismos Iesuitarum; & videtur communis aliorum sententia. Probatur ex lege Nullus, Cod. de Summa Trinitate & fide Catholica, ubi de hæreticis statuitur, sciatis omnes etiam, si quid speciali quolibet rescripto (eadem videtur ratio pacti) per fraudem elicit, ab huiusmodi hominum genere impetratum sit, non valere. Ratio est; tum quia fraus ex parte alterius contrahentium, quæ pacto causam dedit, ipsam pactum prorsus inuoluntarium reddit, animumque obligandi, ex eius parte, qui fraudem patitur, plane excludit; in quo fraus differt à metu, vt dicitur. Tum quia commune est hoc omnibus pactis, vt si ab altera parte contrahente per fraudem elicita sint, robore careant.

Quare etiam verius videtur, pactum & iuramentum Israelitarum, quod cum Gabaonitis olim intercesserat, saltem ab initio, & per se loquendo, nisi vel erronea conscientia, vel etiam publici scandali causa obstitisset, in conscientia vim nullam habuisse; vt recte contra Nicolaum Lyranum docet Abulensis Iosue 9. quest. 19. & seqq. esto postea libera ratificatione ipsius Iosue & Israelitarum fuerit consolidatum, vt colligitur, ex 2. Reg. 21.

120 ASSERTIO VI. At vero si citra fraudem, quantum per apertam vim extorta sint, quandiu à superiore legitime non irritantur, obligant ac necessario seruanda sunt. Ita Molanus lib. 4. de fide seruanda cap. 4. & 5. art. 6. Ratio est. Tum quia vis seu metus illatus per se non tollit volun-

tarium, ad pacti valorem necessarium: est enim, quod ex metu fit simpliciter voluntarium, & non nisi secundum quid inuoluntarium. Tum quia eadem ratione pacta & iuramenta cum hoste inita, quamuis per iniustam vim & bellum extorta, seruanda sunt. Tum quia Princeps ita paciscens, remittit & condonat, quasi defectum cognitum alterius partis contrahentis, si quem alloquin ex illa via contrahendum haberet.

Id quod multo verius est, si etiam iuramento pactum fuerit confirmatum; quando etiam prædoni seruandum est promissum iuramento confirmatum, nisi à Superiore relaxetur; esto alioquin priuata pacta, ab altero contrahente per vim extorta, in conscientia, vim nullam habent. Idem docui in Amuleto castrensi cap. 2. & consentit Molanus lib. 4. de fide seruanda cap. 7. & 8. vbi addit, captiuum prædonis non teneri de lytro suo iurare, secundum intentionem potentis; sed posse æquiuocatione deludere, aliudque intendere, quam intendat ille, cui iuratur. Secus se res habet in pactis & conuentis publicis, vbi locus non est æquiuocationibus, vt suo loco pluribus doceo.

121 ASSERTIO VII. Quamuis autem summus Pontifex eiusmodi pacta, suo arbitrato non possit dissoluere, si tamen inconsulto, vel non consentiente eodem Pontifice inita sint, intelligenda sunt saluo iure Pontificis & Ecclesie, ac Ecclesiasticæ iurisdictionis; quibus ea pacta per se præiudicare non possunt. Priorem partem tradit Molanus libro 3. cap. 14. vbi ait: *Romani Pontificis auctoritatem nullam esse ad destructionem, sed ad edificationem. Quia autem absque magna destructione non posset dispensare, vt fides publica à Concilio, aut Principe violetur; ideo dispensationis eius auctoritas & potestas eo se non extendit. Neque vllum habentis extitit, aut unquam extabit huius rei exemplum. Nam si Romanus Pontifex semel in fide publica transgressione dispensaret, quod hoc non foret legitima dispensatio, sed potius dissipatio probatur: quia deinceps nemo posset securus esse habito à Rege, aut alterius tituli Principe saluo conductu, aut solemnem iuramento: eo quod semper periculum foret, ne regia potestas id via dispensationis extorqueat, quod semel concessum esse nouit. Ita Molanus, qui proinde significat, Pontificem nunquam posse eiusmodi pacta & iuramenta dissoluere; siue in ijs dispensare.*

Sed reuera Molanus loquitur in ijs solum casibus, quando Princeps circa propriam suæ iurisdictionis materiam, aut ex consensu Pontificis paciscitur, vt ex antecedentibus & subsequentibus, ipsoque discursu eiusdem colligitur.

Ratio igitur generalis est; quia Pontifex non habet potestatem in destructionem, sed ad edificationem; at vero si suo arbitrato, ac pro libito in eiusmodi pactis & conuentis dispensaret, grauissima in Republica Christiana orirentur scandala & perturbationes; quia nemo amplius vlla eiusmodi pacta cum Catholicis Principibus ineunda putaret. Ergo. &c. Acce-

dit quod eiusmodi pacta sæpe Ecclesiæ possunt esse utilia, ex ipsis præsentibus rerum circumstantijs, vt constat ex dub. præced. Ergo non potest ea Pontifex suo arbitratu ac pro libitu dissoluere.

123 Posteriorem partem assertionis, post Simancham, recte tradit Sebastianus Heiss in refutatione Aphorismorum cap. 2. aphorif. 1. num. 47. vbi ait: *Cum hoc crimen (hæresis) directe ad sacramentalia spectet, eis præiudicare nequeunt, seu privatorum, seu Principum facta, in quibus semper hæc lætæ conditio, salus aliorum, & in primis vniuersalis Ecclesiæ iuribus.* Et infra numero 48. ait: *Iurisdictionem sacram non in omnibus, sed in casibus, Augustiniana confessionis religionem, fidem, ministeria, ritus, statuta, & ceremonias Ecclesiasticas attinentibus, suspensionem saltem ad tempus esse voluit Ferdinandus Rex piissimus, quantum ipse suspendere potuit; qua in re supremam sibi potestatem minime arrogauit; ac proinde Pontifici integram reliquit.*

Ratio sumitur ex dictis superius, circa assertionem primam, ex Concilio Constantensi, quia superior legibus aut pactis inferioris non ligatur; quæ proinde iuri superioris præiudicare nihil possunt.

124 Supponit autem hæc assertio, eiusmodi pacta, ex hoc præcisè capite, non esse irrita, quod absque consensu Pontificis inita sint, vt etiam supponunt citati; etsi contrarium significet Swertius in fine dub. præced. citatus. Ratio est. Quia tametsi Princeps improvide paciscendo peccet, non tamen peccare videtur contra iustitiam aduersus Pontificem, vel Ecclesiam; sed solum contra obedientiam, & religionem, ac charitatem; quarum virtutum defectu, pacta non irritantur. Neque materia propinqua eius contractus est spiritualis, sed temporalis, & Principis potestati subiecta; nempe Iurisdicatio Principis, quæ in ordine ad certa peccata puniendæ, talibus pactis quasi inhibetur.

125 ASSERTIO VIII. Imo verius est, si quando eiusmodi promissa & conuenta per vim iniustam extorta, & nulla Summi Pontificis auctoritate interueniente inita, quamuis etiam simul iuramento firmata, posse Summi Pontificis auctoritate & sententia, vbi id, spectatis & expensis diligenter omnibus circumstantijs, Ecclesiæ oportunitum videbitur, in irritum reuocari. Ita iam antea docui in Amuleto Castrensi cap. 2. eademque est generalis, & à Doctoribus comuniter recepta doctrina Sancti Thomæ 2. 2. quæstione 89. articulo 7. ad 3. & constat ex vtroque iure Capit. *Ad audientiam*, de ijs quæ vi. Capit. *Debitores*, de Iureiurando, item *Lege*, *Metum* 9. *Lege*, *Si mulier*, 25. *Lege*, *Qui in carcerem*, 22. ff. *Quod metus causa*, & lege 1. Cod. de rescindenda venditione.

126 Ratio assertionis; est tñ quia iuxta regulam vtriusque iuris, *Vt & fraus nemini patrocinari debet.* Tum quia qui vim intulit, tenetur ex iustitiæ obligatione vim amoliri, eumque quem læsit in suam pristinam libertatem restituere; adeoque remittere promissum, & iuramentum vi extor-

tum: quod nisi faciat, quid n̄ aut læsus ipse (sibi iuramentum non obstat) aut certe superior vtriusque, læsum suæ libertati vindicabit? Est autem Pontifex superior, & spirituale caput omnium Christianorum, cuius auctoritati ac potestati neque hæresis, neque vlla aliorum pacta derogare quicquam possunt. Accedit, quod eiusmodi pacta non solum ratione personarum contrahentium, sed etiam ratione ipsius materiæ, quæ est permissio hæresis, proprie Summo Pontifici & Ecclesiasticæ potestati subijciuntur. In vsu vero huius potestatis, magna opus est circumspetione, vel ex eo patet, quod mihi quidem non constat, hæctenus vnquam eam à Pontifice fuisse exercitam.

127 Neque vero hæc doctrina vel apud ipsos aduersarios exosa, aut scandalosa videri potest, quando ipsi multo liberius eandem, aduersus Catholicos, in sua causa, & verbo, & exemplo docent, vt ostendit loc. citat. Et prodest violentiæ iniustæ, malignam, sibi que ipsi noxiam conditionem habere perspectam; vt ab ea tanto ipsi reddantur alieniores. Qui vero docent, eiusmodi pacta, quamuis per vim iniustam extorta, nec Summi quidem Pontificis auctoritate posse vnquam eneruari, animant potius hostes fidei, vt eo nocentiores esse pergant.

128 Et confirmatur eadem doctrina. Omnes enim Catholici fatentur, propter enormia flagitia, licite nonnunquam inhiberi posse vsu iurisdictionis, vt dictum superius dub. 5. & tradunt Becanus quæst. miscell. 6. n. 6. & Heiss cap. 2. aphorif. 4. n. 82. quid n̄ igitur tolli etiam possit obligatio pacti per vim extorti, & Ecclesiæ perniciosa.

129 Ex quibus omnibus constat, non immerito Molanum cit. lib. 1. de fide hæreticis seruanda cap. 25. aduersus huius temporis Sectarios scripsisse: [Hi, qui sine pace & sine fœdere sunt, audent de sua fidelitate, homines aperte perfidissimi, gloriari, & omnem perfidiam inuidiam in Catholicos retorquere. Non tantum in priuatos Doctores; sed in vniuersitates, in Concilia Oecumenica, in ipsam Romanam Ecclesiam. Ab his enim omnibus proficisci dicunt illud dogma, hæreticis fidem seruandam non esse. Sic illi ex suo prauo ingenio de alijs iudicant. Qui mendaces sunt, omnes mendaces esse arbitrantur. Homines lubrici & incontinentes, neminè arbitratur continenter viuere. Similiter isti, qui in pace & fœdere viuere nesciunt, ex suo prauo ingenio omnes de perfidia suspectos habent. Et quia magno odio multaque impietate Ecclesiam Catholicam impugnant, ideo malitiose mētiri non erubescunt, nostram doctrinam esse, hæreticis nullam esse fidem seruandam.]

130 Certe fidem Catholicorum in seruandis promissis, magnifice commendat duplex exemplum, duorum augustissimorum, & potentissimorum Imperatorū, aduersus ipsum Hæresiarcham Lutherum; qui nimirū literis Maximiliani Imperatoris comunitus, Augustæ corā Cardinale Caietano illæsus cōparuit, & recessit; nō minus quā postea Wormatiæ Caroli Cæsaris verbo tutus fuit.

Contra vero quanta perfidia exempla de Sectarijs extant, præsertim Caluinistis, vel ipsis etiam de se mutuo quirantibus, videri potest apud citatos; vt & apud Robertum Swertium disert. sect. 12. & Maximilianum Sandæum, de emolumentis Dorthrechtanæ Synodi confid. 4. memb. 2. præter ea quæ hoc ipso tempore, proxime elapsis annis, & oculis nostris ipsi spectauimus, & non absque graui molestia & incommodo experti sumus: de quibus fusius egi in Amuleto Castrensi cap. 5. & 6.

DVBIVM V.

An, & qua ratione cum Infidelibus tum in quotidiano conuictu, tum cooperando ad aliquod opus infidelitatis; tum etiam disputando possit communicari.

S. Thomas 2. 2. q. 10. a. 7. & 9.

Egimus hætenus de tolerandis infidelibus; nunc qua ratione cum illis communicari, tum in quotidiano conuictu, etiam participando in aliquo opere infidelitatis; tum etiam sermonis ac disputationis officio possit, breuiter declarandum est. Et quod ad primum atinet, S. Thomas hic cit. quæst. 10. a. 9. absolute quærit, vtrum cum infidelibus possit communicari, nempe communicatione politica, in conuictu, cohabitatione, mensa. Et respondet tribus conclusionibus, quæ nonnulla declaratione indigent.

Conclusio I. Communicare cum hæreticis & apostatis, qui à fide defecerunt, ecclesiastico iure, in pœnam ipsorum, prohibitum est. Probat, quia vtrique per Ecclesiam excommunicati sunt, quia quibus illicitum est communicare.

Cæterum hæc conclusio procedit quidem antiquo iure: at vero post bullam Martini V. editam in Concilio Constantensi, quæ incipit *Ad euicanda*, communicare cum excommunicatis, adeoque etiam hæreticis, siue apostatis, communicatione politica, per se non est illicitum, nisi in duobus casibus, si quis videlicet nominatim sit excommunicatus & denunciatus; aut notorius percussor Clerici; vt nunc post Antoninum, Caietanum, Victoria, Sotum, ex communi docent Henriquez lib. 13. cap. 5. num. 1. Suarez 3. part. tom. 5. disput. 9. sect. 2. & Toletus lib. 1. Summæ cap. 9. licet eam bullam aliter legant Nauarrus Manuali cap. 27. num. 35. & Couarruias in capit. *Alma Mater* 1. part. §. 2. num. 2. ita nimirum, vt extendatur interdictum communicandi, tam ad quosuis notorios, quam ad nominatim excommunicatos & denunciatos: vbi tamen ipsemet Nauarrus monet, casum notorij non esse vsu receptum, nisi quoad percussorem Clerici. Et quamuis alibi esset illicita communicatio cum quibusuis notorijs hæreticis, tamen in Germania, & similibus locis, illicita non esset ob multitudinem hæreticorum, &

communicationis necessitatem, vt cum Nauarro ibidem, & lib. 1. Consilio 1. q. 24. notauit Gregorius de Valentia hic q. 10. punct. 5.

Conclusio II. Communicare cum infidelibus qui nullo modo fidem Christianam receperunt, quales sunt Pagani, & Iudæi, nec ipsum ius diuinum aut naturale, nec aliqua lex Ecclesiastica, in pœnam quidem eiusmodi infidelium prohibet; imo nec vlla ratione in pœnam eorundem, secluso speciali delicto, prohibere potest. Ita habet etiam communis Doctorum sententia. Prima pars patet ex Apostolo 1. Cor. 10. v. 27. *Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes, propter conscientiam*; num scilicet idolis sacrificatum sit, an non sit. Posterior pars probatur ex eo; quia Ecclesia non potest animaduertere in eos, qui plane sunt extra Ecclesiam, nec pœna spiritali, nec etiam temporalis, ob solam infidelitatem, ex dictis dub. 4. & 5. iuxta illud 1. Cor. 5. v. 12. *Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare?*

Conclusio III. In certis tamē quibusdā casib⁹, merito ab Ecclesia prohibetur communicatio cum infidelibus; tum in pœnā, ob peculiaria quædam delicta infidelium; tum ob fidei contumeliam vitandam; tum maxime ob cautelam; qua ratione inprimis prohibendi sunt simplices & infirmi in fide à communionem quorumuis infidelium; præcipue ne magnam cum eis familiaritatem habeant, aut absque necessitate cum illis communicent. Probat, quia Ecclesia habet ius tum defendendi honorem fidei, suorumque fidelium salutem; tum in casu delicti, etiam puniendi infideles, non quidem pœna spiritali Excommunicationis, sed temporalis: siue alioqui tales infideles temporaliter subiecti sint Ecclesiæ, siue non sint, vt patet ex dictis citat. dub. 4. & 5.

Vbi notandum ex Capit. *Nullus*, & Capit. *Omnnes*, causa 28. quæst. 1. communiter à Doctoribus colligi decem casus, quibus Christiani cum Iudæis, partim ob fidei contumeliam vitandam, partim etiam ob cautelam, communicare prohibentur, siue illi alioqui tēporaliter Ecclesiæ subiecti sint, siue non sint; quos etiam recenset Azor tom. 1. lib. 8. cap. 22. nimirum 1. Habitare simul cum Iudæis. 2. Ad eorum conuiuia accedere, vel eos ad nostra inuitare; & sic vna cum eis cibum capere. 3. Simul cum eis in balneo lauare. 4. Eos infirmitatis causa curandæ aduocare. 5. Ab eis medicinas recipere, nisi forte pretio emptas. 6. In eorum domibus nutricem agere. 7. Eis famulatum præstare. 8. Seruitutis vinculo ab eis mancipari. 9. Eisdem publicis officijs inter Christianos præficere. 10. Vesci eorum azymis. Quæ omnia putat Azor mortalia esse, nisi forte materia leuitas, aut ignorantia, adde vel consuetudo excuset: imo Arragonius hic articulo 9. dicit, cessantibus in particulari casu causis prohibitionis, maxima ex parte excusari à peccato talem communicationem. In plerisque etiam casibus, adiecit excommunicatio lata aut ferendæ sententiæ, vt videre est apud Syluestrum V. *Iudæi* §. 2. & 3.

Caietanum in Summa V. *Iudæorum communicatio*, & Arragonium loc. citat. : Addit Azor loc. citat. prohibitum etiam esse Christianis, accedere ad Iudæorum nuptias, dies festos, synagogas, & cum eis ludere, vel choreas ducere: in quibus tamen recepta consuetudinis, & sensus communis fidelium habenda videtur ratio.

138 Notandum secundo, in Concilio Toletano IV. V. & X. Matifconensi I. Aurelianensi III. item Agathensi, & Veneto, causa 8. quæstion. 1. statui quidem leges de eiusmodi periculosa conuersatione vitanda cum infidelibus, ac in specie, ne filius, aut seruus ad fidem conuersus maneat sub cura & dominio infidelium. Item ne cum infidelibus, præsertim hæreticis & Iudæis, matrimonia contrahantur; qua de causa etiam prohibetur lectio seu recitatio librorum hæreticorum sub poena excommunicationis in bulla Cœnæ; cæterum communem & vniuersalem aliquam legem Ecclesiasticam, qua simplicioribus speciatim prohibeatur omnis comunicatio cum infidelibus ijs, qui à fide defecerunt, non inueniri. Quocirca standum est hac in re iure naturali ac diuino vniuersim decernente, vnicuique peccatorum occasiones & pericula propinqua esse vitanda, iuxta illud Matthæi 18. vers. 8. *si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscide eum. &c. & si oculus tuus scandalizat te, erue eum. &c.*

139 Notandum tertio, ob reuerentiam Religionis, & diuini cultus, à publicis Ecclesiæ precibus & officijs communi iure, & antiquo Ecclesiæ vsu excludi infideles; tum quod sancta sancte tractanda; tum quod eiusmodi preces ad communicationem mutuam inter fideles destinentur: attamen hac in re pro locorum & temporum diuersitate, recepta & tolerata consuetudinis habendam esse rationem. Quomodo autem à Sacrorum, & Sacramentorum communione, speciatim arceantur excommunicati, suo loco de Sacramentis dicendum erit.

140 Quæritur secundo, an, & quo modo infidelibus quibusuis in ipso opere infidelitatis communicare sit illicitum. Respondetur sequentibus assertionibus. I. Per se ac intrinsece malum est, directe cooperari ad peccatum infidelitatis, aut aliquid facere ea intentione, vt peccatum infidelitatis perpetretur. Patet. Quia facere, aut velle, seu intendere malum nunquam licet.

141 ASSERTIO II. Dare, aut vendere infidelibus instrumenta infidelitatis, aut alias res per se destinatas ad superstitionem, quæ scilicet iuxta mores hominum, nullum alium vsum habent, quam vt sint instrumenta infidelitatis, per se loquendo cum mali speciem habeat, illicitum est. Colligitur ex S. Thoma infra quæst. 169. art. 2. ad 4. & est communis ac recepta doctrina. Ratio est; quia eiusmodi rem infidelibus præbens, aut præstans, per se loquendo, vbi alia causa non apparet, censetur id facere ad prauum vsum infidelitatis, quem scilicet res illa ex se, & iuxta mores hominum, ac præsentis rerum circumstantias habet. Talia autem sunt idola, vestes idolo-

latricæ, Synagoga Iudaicæ; quas proinde per se loquendo adificare non licet, vt recte Maior in 4. distinct. 15. quæst. 15. Caietanus, & Arragonius q. 10. art. 4. Bannes art. 11. & Azor tom. 1. lib. 8. cap. 23. q. 14.

142 ASSERTIO III. Res illas, quæ iuxta mores hominum consuetos, primum bonum & licitum vsum habent, quales sunt, animalia, fructus, flores, &c. infidelibus dare, aut vendere, per se loquendo, non est illicitum. Patet: quia ex se nec mala sunt, nec ad malum finem ordinata; neque tenetur per se loquendo venditor in ijs rebus vendendis sollicitus esse, ne emptor ijs abutatur.

143 ASSERTIO IV. Per accidens tamen fieri potest, vt & res primi generis infidelibus vendere, dare, seu quouis modo præstare liceat; & has non liceat. Ita Syluester V. *Infidelitas* quæst. 4. & Gregorius de Valentia hic quæstione 10. punct. 5. Probatur & declaratur. Si enim Christianus sciat, Iudæum v.g. aut alium infidelem ad suas superstitiones, quantumuis inter Christianos toleratas, impie abusurum esse agno, alioque animali, quodæque commodè possit alicui alteri ad honestos vius vendere, adeoque sine vilo suo incommodo infideli negare, eaque ratione impedire peccatum infidelis, is sane peccabit, si infideli vendat; quia saltem ex charitate, quantum in se est, impedire tenetur lapsum alterius, & offensam Dei.

144 E contrario si Christianus magna egestate prematur, quam aliunde subleuare facile non possit, is vendens infideli idolum, aut Iudæo in Synagoga adificanda operam locans, à peccato immunis erit, non minus quam ab vsuario incommoditate mutuum petens, aut capitiuus Christianus, in classe Turcarum remigans; si modo & mala intentio absit, & quacunquē demum ratione constet, eum hoc non facere, ea intentione, vt eiusmodi superstitioni faueat, aut eam quouis modo profiteatur. Ratio est. Talis enim intrinsece non cooperatur ad malum; & nec directe, vt suppono, nec indirecte intendit malum; cum etsi possit quidem alterius peccatum vitare, non tamen teneatur, tanto suo incommodo: ac præterea quoque speciem mali, quam habet talis actio, titulo perspectæ necessitatis, alteriusue rationabilis causæ, satis expurgat. Ergo non est, vnde talis actio reprehendatur, saltem secluso scandalo, aut fidei contumelia, extrinsecus adueniente. Scio, nonnullos recentiores de hac re aliter sentire; sed nullum hæcenus pro opposita sententia firmiter intellexi fundamentum.

145 ASSERTIO V. Cum ad vtriusque generis res; infidelibus abusuris subministrandas, requiritur aliqua rationabilis causa; maior tamen & grauior causa requiritur, vt res prioris generis, illis licite exhibeantur. Videtur ex mente omnium; & vt colligitur ex dictis. Quia res primi generis illis præstare, per se habet speciem mali, aliquo proinde grauiori titulo expurgandam; secundum non item. Vnde non ob

quamvis causam, qua licet agnum Iudæis vendere, non curando eorum superstitionem, licet etiam eis synagogam ædificare, aut idolum Paganum vendere. Imo addo, maiorem etiam hic requiri necessitatem, quam in mutuo ab usurario petendo requiratur; cum nec hic talis mali species reperitur.

147 Atque hac ratione conciliari posse videntur pugnantibus in speciem Doctorum quorundam sententiæ; quorum quidam simpliciter aiunt, res prioris generis vendi infidelibus non posse, posterioris posse, ut Sanctus Thomas, Maior, Caietanus, Bannes, & Arragonius locis cit. qui loquuti videntur, iuxta sensum primæ & secundæ assertionis: alij ob causam rationabilem utraque posse; sine tali causa neutros, ut Sylvester & Valentia locis cit. qui loquuti sunt ad sensum 3. & 4. assertionis. Plura inferius de scandalo, & Azor tom. 1. lib. 8. à cap. 2. o.

148 Quæritur tertio, an & qua ratione cum infidelibus publice aut priuatim disputare liceat. Respondetur ex mente Sancti Thomæ citat. quæstione 10. articulo 7. ad modum sequentem.

149 ASSERTIO I. Disputare de fide, animo res fidei in dubium reuocandi, aut oppugnandi, ut hæretici faciunt, est peccatum mortale. Ita cum S. Thomæ loc. cit. sentiunt omnes. Patet. Quia dubitare de fide nunquam licet. Quare legibus etiam Imperatoris hæretici à disputationibus de fide arcantur, ut videre est in rescripto Martiani, lege *Nemo*. Cod. de Summa Trinitate & fide Catholica. Et mortaliter peccat, quisquis animo dubitabundo & nutante accedit ad disputandum de fide, paratus videlicet deserere fidem, si hoc ratio occurrens suadere videatur. Ei tamen, cui necdum fides est sufficienter proposita, omnino licet etiam hoc modo & medio ad explorandam veritatem uti, ut recte notarunt Caietanus cit. a. 7. & Valentia pund. 4.

150 ASSERTIO II. Publice vel priuatim disputare de fide, siue ad conuincendos errores, siue etiam ad exercitium doctrinæ & ingenij, per se non est illicitum, sed laudabile. Consentiant eidem omnes. Ratio est; quia oppugnare hæresin, & propugnare fidem; vel etiam seipsum exercere ad hoc vtiliter præstandum, utique per se laudabile est: quod etiam probant exempla Christi, & Sanctorum, ut videbimus.

151 ASSERTIO III. Nunquam tamen cum hæreticis disputandum est, nisi aliqua inde utilitas consequutura speretur; ut nimirum vel ipsi, cum quibus disputatur, vel alij, qui disputationem audiunt, conuertantur ad fidem, vel certe in fide confirmentur: ita ut proinde minimum venialiter peccet, qui absq; omni spe piæ utilitatis cum hæreticis de fide contendit. Est itidem communis Doctorum. Ratio est. Nam præterquam quod facile huiusmodi disputationum genere, & offendi possunt audientes, & noceri solet ipsis hæreticis, qui sæpe hac ratione pertinaciores, minusq; excusabiles à peccato redduntur, notum est illud Matthæi 12. v. 36. *Quoniam omne verbum otiosum, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de eo,*

in die iudicij. Qua de causâ etiam Tertullianus cum hæreticis de scripturis, seu ex scripturis, de singulis articulis sigillatim disputare communiter illicitum, vel importunum censet, lib. de præscript. c. 15. 16. & 19. admonens, eos potius corripiendos, seu ut idem loquitur contra Marcionem cap. 1. *sine doctrinarum retractu*, ex communibus præscriptionibus seu argumentis fidei, superius quæstione 3. dub. 4. recensitis conuincendos esse.

152 Quod etiam Scriptura indicat 2. Timoth. 2. v. 14. *Noli contendere verbis: ad nihil enim utile est, nisi ad subuersionem audientium.* Et v. 16. *Profana autem & vaniloquia deuota: multum enim proficiunt ad impietatem: & sermo eorum, ut cancer serpit.* Et v. 23. *Stultas autem, & sine disciplina quæstiones deuota: sciens quia generant lites. Seruum autem Domini non oportet litigare: sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati.* Et ad Tit. 3. v. 9. *Stultas autem quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuota: sunt enim inutiles, & vana.* Et mox ibidem v. 10. *Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem (non disputationem) deuota: sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus. Vbi Tertullianus cit. c. 16. præscript. Adeo, inquit, interdixit disputationem; correptionem designans causam hæretici conuincendi; & hoc unam: scilicet quia non est Christianus.*

153 Et in eundem locum, etiam Ambrosius prudenter monet, hæreticos non temere & frequenter corripiendos esse, ne exercitatiores fiant in malo. *Cogere enim illos videtur, inquit, qui sæpe corripit ut sollicitiores fiant ad perditionem multorum; ideo dimittendi, ut negligentiores effecti, soli forte pereant.*

Eodem sensu Constantinus in epistola quadam apud Eusebium de vita Constantini lib. 2. & apud Nicephorum lib. 8. cap. 13. itemque auctor operis imperfecti homil. 24. & Concilium Tolætanum IV. c. 14. alijque Sancti, disputationem cum hæreticis communiter dissuadent; nimirum propter ipsos præcise hæreticos, & in eorum gratiam instituendam, utpote quibus vix sperari potest profutura, ob eorundem pertinaciam. Idem etiam monet Chrysostomus in eundem locum ad Titum 3. addens tamen eos, de quibus spes sit profectus, continuo erudiendos, iuxta illud Apostoli, cit. 2. Timoth. 2. *Cum modestia corripientem. &c. ne quando Deus det illis penitentiam.*

154 ASSERTIO IV. Nonnunquam tamen etiam necessarium est contra hæreticos, & cum hæreticis publice priuatimue de fide disputare; idque non solum ex communibus principijs seu argumentis, sed etiam sigillatim de singulis fidei articulis; si nimirum fideles ad perfidiam sollicitentur, nec eorum scandalum depelli facile possit, nisi suscepta eiusmodi disputatione; & demum quando-cunque aut honor Dei, aut proximorum utilitas, re prudenter expensa, eiusmodi disputationem exigere videtur. Probatur ex scriptura. Huc enim spectat illud ad Tit. 1. v. 8. *Oportet Episcopum*

sine crimine esse &c. amplectentem eum, qui secundum doctrinam est fidelem sermonem: ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & seductores, maxime qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui. Et i. Petri 3. vers. 15. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem, de ea, quæ in vobis est spe: sed cum modestia & timore, &c.

155 Idem exemplo docent Christus Ioannis 5. 6. 7. 8. 10. Stephanus Actor. 6. & 7. Paulus Actor. 9. & omnia prope antiquiora Concilia, item Athanasius disputans cum Arrianis, Augustinus cum Manichæis, Donatistis, Arrianis, Pelagianis, &c. qui etiam epist. 48. ut refertur causa 23. quæst. 6. eleganter pronuntiat; cum hæreticis verbo esse agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum. Sed & ipse etiam Tertullianus loc. citat. contra Marcionem ait: interdum ne compendium præscriptionis aduocatum dissidentia deputetur, admittendam etiam esse congregationem; videlicet etiam cum retrahatur doctrinarum; quod alias improbat, ut vidimus. Neque vero spes fructus sublata est, ubi res prudenter cum Dei auxilio agitur, ut dictum supra. quæst. 5. dub. 3. & maxime patet exemplo Augustini.

156 ASSERTIO V. Ex parte tamen circumstantiarum, puta tam ipsius disputantis, quam audientium; sicut etiam ex parte modi, magna cautela & discretione opus est, ut talis disputatio licite & fructuose suscipiatur & peragatur. Ita S. Thomas loc. citat. ex communi. Probatur & declaratur assertio. Nam quod ad personam disputantis attinet, capit. *Quicumque. §. Inhibemus quoz.* de hæreticis in 6. Laicus sub excommunicatione ferenda, non lata sententia, de fide prohibetur disputare; nempe formaliter, non materialiter, iuxta Caietanum hic a. 7. Quam tamen legem Gregorius de Valentia cit. punct. 4. non immerito existimat per contrariam consuetudinem, præsertim in Germania, aliisque similibus locis, esse abrogatam. Certe si vir doctus in casu necessitatis, aut magnæ utilitatis hoc faciat, ab omnibus iudicatur à transgressione legis immunis, post Caietanum ibidem.

157 Ex eodem capite communiter etiam peccat, si quis indoctus cum hæreticis disputet: exponit enim causam fidei periculo; vnde etiam facile ex hac parte mortaliter peccare poterit, si disputatio grauis sit. Ex peculiari tamen instinctu Dei, legimus quandoque, viros Sanctos potius, quam doctos, non tam humanæ Sapientiæ verbis, quam virtute spiritus, magno fructu cum hæreticis dimicasse. De qua re Athanasius & Hieronymus in vita Antonij, item Sozomenus lib. 1. hist. cap. 17. Socrates lib. 1. cap. 5. Ruffinus l. 1. c. 3. & Nicephorus lib. 8. cap. 15.

158 Ex parte vero Auditorum peccatur, si, coram simplicibus & indoctis disputetur, saltem formaliter ac serio: imo etiam in materiali disputatione opus est ex hac parte prudentia, ut recte monet Caietanus a. 7. Cum enim simplicium fides eo sit firmior, quo ipsi minus audierunt aliquid diuersum ab eo, quod credunt; ac præterea

faciliter sæpe argumenta veritati contraria, quam eorum solutiones percipiant, ut notauit sanctus Thomas ibidem; non caret periculo talis disputationis: nisi quis forte, ut inquit Caietanus, adeo excellens Doctor sit, ut possit omnia commodissime soluere & explicare, etiam simplicibus. Sed & hoc valde rarum, & nihilominus simplicibus orthodoxis fere vtilius est, nihil unquam in contrarium audiuisset. Idem monet Arragonius hic a. 7. ubi proprio experimento doctus, notabilem refert historiam; ut & aliam Castro lib. 1. de iusta hæreticorum punitione cap. 19. Excipiuntur tamen simplices illi, qui ab hæreticis ad defectionem sollicitantur, coram his enim, quandoque etiam necessarium est, de fide disputare, ut superius dictum.

159 Ex parte modi disputandi peccatur, si modestiæ limites excedantur; & non tam argumentis, quam verbis & conuitijs agatur, ut docet ibidem sanctus Thomas, iuxta citatum illud Apostoli 2. Timoth. 2. *Noli verbis contendere.* Ea tamen moderatio, ut notauit idem S. Thomas quæst. 38. artic. 1. non excludit debitum acrimosum modum.

160 Sed & in primis opus est, ut in publicis disputationibus pertinaces hæretici ad syllogisticam & dialecticam formam adstringantur; ne aliqui præter rem propositam, more suo, enangandi & declamandi ansam habeant. De quare multa occasione vltimæ disputationis Ratisponensis Anni 1601. in lucem edita; eoque demum adacti sunt Sectarij, ut Georgius ille Müllerus, Augusta quondam, ob concitatum populi seditionem, expulsus Prædicans, postea vero Professor Wittenbergensis, in publica disputatione de methodo demonstrationis Theologicae typis impressa, sub finem his ipsis verbis scripserit; *neg. necessarium; neg. consilium esse, cum leuitis syllogistica tantum forma disputare.*

161 Præterea cum incredibilis sit hæreticorum in disputando tergiuersatio, asyllogistica, impudentia, opus est insigni patientia, simul & constantia ei, qui cum ipsis disputare velit; nam alioqui, ut loquitur Tertullianus de præscripto facile simul & cerebri, & stomachi everso incantur.

Huc spectat denique, ut non tam cupiditate victoriæ, quam amore veritatis disputetur; nec in proprio ingenio, sed in auxilio diuino, & ipsius causæ bonitate fiducia ponatur; in memoriam reuocando illud, quia nemo corrigere potest, quem Deus despexerit.

162 Ex quibus etiam facile monita quædam deduci possunt, obseruanda ab ijs, qui in priuatis congressibus, conuersioni eorum, qui ab hæreticis seducti sunt, vtiliter operam nauare velint, de quibus prolixè agit Posselinus libro 7. Biblioth. cap. 3. Breuiter sunt hæc I. Magna charitate, comitate, lenitate, & humanitate erga illos vtendum, depositis cogitationibus & signis, quæ illos contemptu dignos suadeant. Ita Petrus Faber, qui vnus fuit ex decem primis nostræ Societatis Patribus, in Epistola ad Iacobum Lainez, quæ extat apud Posselinum

loc. cit. idemque est monitum Apostoli 2. Tim. 2. v. 23. *Seruum Domini mansuetum esse debere ad omnes, docibilem, patientem, &c.*

163 II. Admonendi & excitandi sunt errantes, ad ferias & constantes preces ad DEVM fundendas pro obtinenda cordis illuminatione; cum fides sit peculiare donum Dei; totumque hoc salutis negotium non sit neque currentis, neque volens; propria scilicet industria; sed miserentis DEI, Rom. 9. vers. 16. qui proinde ab ipso etiam instructore diligenter inuocandus est; quando neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat DEVS. 1. Cor. 3. v. 8.

164 III. Purgandus prius tam affectus errantiū, per vitæ emendationem, & veram & internam pœnitentiam, à vitijs & peccatis, quæ cognitioni veritatis plurimum obsunt; quam intellectus ab erroribus. Colligitur hoc monitum ex illo Christi Ioannis 7. vers. 17. *Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscat de doctrina, utrum ex DEO sit, an ego à me ipso loquar.* Et Ioannis 5. vers. 44. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis; & gloriam quam à solo DEO est, non queritis?* Nec ob aliam causam iuuenis ille Christum vocantem sequi neglexit, nisi quia habens multas possessiones, eis immoderato af-

fectu adhærebat. Matthæi 19. v. 22. Neque debitam fidei professionem neglexerunt alij, nisi quia dilexerunt gloriam hominum magis, quam gloriam DEI, Ioannis 12. vers. 43. Idem monet Petrus Faber ibidem. Nec dubito, dimidiam prope hominum partem, qui partes Sectariorum sequuntur, non tam iudicio, quam affectu duci; eo quod certis quibusdā vitijs adhærent, quæ sibi in Catholica Religione euitanda, & per confessionem expianda norunt, &c.

IV. Ostendendum, eos nullum habere solidum fidei suæ fundamentum; sed id quod maxime iactant (scripturæ prætextum) commune esse omnibus antiquis & nouis Sectarijs confugium, Lutheranis, Zuinglianis, Caluianis, &c. ex dictis supra q. 5. dub. 3.

V. In promptu habenda, tum communissima illa, tum etiam specialia aduersus hæreticos fidei Catholicæ motiua, superius q. 2. dub. 4. & q. 3. dub. 4. explicata, quæ ad captum vniuersiuique prudenter accommodanda erunt. Quanam autem ratione in disputatione cum hæreticis melior sit conditio Catholicorum, velut possidentium, ex Tertulliano lib. de præscript. cap. 37. cum Bellarmino lib. 4. de Ecclesia cap. 8. alibi declaratum est, in Exam. Hunn. Relat. de Colloq. Ratisp. cap. 2. Atque hæc de fide satis.

FINIS DISPUTATIONIS PRIMÆ.

INDEX DISPUTATIONIS II.

DE SPE ET CHARITATE.

Quæstio I. De virtute Spei.

Dubium I. De natura & actibus spei.

II. De subiecto spei tam proximo quam remoto.

III. De dono timoris; speciatim quid, quod duplex, & in quo subiecto sit timor, & qua eiusdem ad cæteras virtutes comparatio.

IV. De vitijs spei oppositis, speciatim de desperatione & præsumptione, itemque de affirmatiuis præceptis ad spem & timorem pertinentibus.

Quæstio II. De Charitate secundum se; eiusque subiecto tam proximo quam remoto; itemque de causa efficiente, augmento, diminutione & corruptione eiusdem.

Dubium I. An & qualis virtus sit charitas, an sit vera amicitia inter Deum & hominem; an sit vna virtus eademque perfectissima omnium ac forma virtutum.

II. An præter charitatem virtutem Theologicam datur alij habitus amoris amicitie erga Deum vel proximum.

III. De subiecto charitatis tam proximo quam remoto; speciatim an eiusdem speciei & intensio sit in via & in patria.

IV. De productione & augmento charitatis, an à solo Deo producatur, quomodo item & quantum charitas augeri seu intendi possit.

V. Vtrum quolibet actu charitatis, charitas in hac vita augetur & quomodo.

VI. An & quomodo charitas possit diminui, & amitti seu corrumpi.

Quæstio III. De obiecto, & ordine, Charitatis.

Dubium I. Quot, & quanam sint obiecta materialia Charitatis; speciatim quomodo diligendi sint inimici, seu ad quidnam obliget præceptum de diligendis inimicis.

II. An, & qualis in charitate sit ordo; speciatim qua ratione DEVS diligendus sit super omnia.

III. In quo consistat amor Dei super omnia; quidue ad eum requiratur.

IV. An, & qua ratione quoad bona spiritualia nos ipsos potius, quam proximum amare debeamus: contra vero plus proximum quoad bona seu temporalia, seu spiritualia, quam nos ipsos, quoad bona temporalia.

V. An & quis in ipsis proximis diligendus ordo seruandus sit.

Quæstio